

3435, 3436
3437, 3438
3439

281
6-71 1917

2001

2010

21

ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ — ԳՐԱՏՈՒՆ

Վ. Գ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԱՄ ՓՈՂՈՑ, ԹԻԻ 12

Կը վանառուին ամէն տեսակ գրեան, վանա-
ռականական եւ դպրոցական պիտոյք, մեծ եւ փոքր
բանակութեամբ պատրաստութիւն. տպագր. գործոց.

Դպրոցաց գործացուցիչ զեղչ:

ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Մուրատեան Մ. Ս.Ե. — Հովուական Աստուածաբա-
նութիւն 10 —
Ամուսնական խնդիրներ Ա. եւ Բ. մաս 2 1/2
Թէյեան Ե. — Համառոտ Իրադիտութիւն 2 1/2
Յովհաննէսեան Մ. — Իրական կեանքի Նուագներ 2 —
Մալաթեան Գ. — Կենդանական բնութագրութիւն 4 —
Բաղդասարեան. — Աստիճան վիպերգութիւն 10 —

Գրացանկ Նոր Հրատարակութեանց որ կը հրատարակուի
ամեն ամսոյ սկիզբն եւ կը պարունակէ նախորդ ամսոյ բոլոր
Հայերէն հրատարակութեանց ցանկն. սոյն Յանկ կ'ուղարկուի
բոլոր Գրավանառաց, Հրատարակչաց, Հեղինակաց եւ Վար-
ժարանաց ձրի:

Պոլսոյ տարեկան բաժանորդագիւնն է. 3 դր. .
Գաւառաց » 6 դր. .
Հասը 10 փրլ .

Հրատարակութեան Յուլիոսի րիւն

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ

Լ. Մկրտչեան. — Ամուսնական խնդիրներ Գ. մաս, Էրիկ. Կնիկ
Գ. Սիրունեան — Սկզբունք Անգղ. լեզուի
Վ. Գ. Զարդարեան. — Սէր քէ դրամ. Թատերգութիւն.

Գին 50 փառայ.

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Վ. Գ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Լ. Ե. Ի. Մ. Կ. Ր. Տ. Ի. Զ. Ե. Ա. Ն.

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Գ. եւ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍ

Է ր ի կ - Կ ն ի կ

معارف نظارت جليله سنك ۱۲۸۷ نومرولى رخصتنامه سياله طبع اولتمشدر

Թղթականատարուն - Գրատուն

Վ. Գ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Կ, Պոլիս, Սուլթան-Համամ փողոց Թիւ 12

1894

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Վ. Գ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ

347.3

ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻԶԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Գ. ԷԼ ՎԵՐԶԻՆ ՄԱՍ

ԷՐԻԿ ԿՆԻԿ

معارف نظارت جلیله سنک ۱۲۸۷ نومرو لی رخصتنامه سیله طبع اولتمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՏՊԱՐԱՆ

1894

8084

4. 9. 2.

ՆՈՑ ԿՈՆԴՏ

Ամուսնական խնդիրներ
 Գ. ՄԱՍ
 ԷՐԻԿ — ԿՆԻԿ

Ա. ԲՈՒՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Գ. ՄԱՍ

ԷՐԻԿ — ԿՆԻԿ

Վերջին երեսուն տարուան մէջ, մայրաքաղաքիս հայոց ամուսնութեանց թիւը եռապատիկ նուազած է: Թէպէտ կատարեալ վիճակացոյց մը չկրցինք հայթայթել, բայց եղածն ալ լիովին կը բաւէ այս տխուր իրողութիւնը հաստատելու:

(*) 1860 թուականին Պոլսոյ մէջ կատարուած են մօտաւորապէս 1200 հայ ամուսնութիւններ. հիմա բաղդատենք այս թիւը վերջին երեք տարիներու ամուսնութեանց թուին հետ.

1890 ին	451	հատ
1891 ին	345	»
1892 ին	436	»
Գումար	1232	»

Հսեւ է 1860ի ամուսնութեանց թիւը գրեթէ հաւասար է վերջին երեք տարիներու ամուսնութեանց գումարին: Եւ պէտք չէ մոռնալ թէ այս երեսնամեայ շրջանին մէջ քաղաքին բազմամարդութիւնը աւելի աճած է, որով վերոյիշեալ համեմատութիւնն ալ աւելի շեշտուած կ'ըլլայ:

Առանց ծանրանալու այն անհատնում վրայ որոնք ընկերական, ֆիզիքական ու բարոյական երեակ տեսակէտով յառաջ կուգան ամուսնութեանց այս տարապայման

(*) Սոյն վիճակագրական տեղեկութիւնները Պատրիարքարանի պաշտօնական տոմարներէն բաղուած են:

նուազութեանէն, մենք կը նախասիրենք առ այժմ՝ նուազումի էական պատճառներն հետազօտել:

Մարդիկ որքան մէկ կողմէն յառաջ կ'երթան՝ իրենց պետքերը միւս կողմէն այնքան կ'աւելնան. ինչ որ շուայութիւն եւ պատճառներ պիտի նկատուէր ասկէ քսան տարի առաջ՝ այսօր գրեթէ անհրաժեշտ պէտք մը դարձած է. նոյն բանը պիտի ըսենք քսան տարի վերջը՝ այսօրուան հետ բաղդատմամբ: Ասիկա կը նշանակէ թէ քաղաքակրթութիւնը օրէ օր ընտանեկան ծախքերը աւելցնելու վրայ է: Բայց նոյն այն քաղաքակրթութիւնը առաջդիմութեան այնչափ օրէնք մըն ալ ունի որով կեանքի պայքարը կամ, ուրիշ խօսքով, ընտանիքի ամենօրեայ հացը հայթայթելու խնդիրը հետզհետէ աւելի կը դժուարանայ: Հասարակ հմտութեան տէր մարդիկ, մէկ դար առաջ այնքան բարեկեցիկ, այսօր դրամի մրցումին առջեւ տեղի կուտան եւ հազարումէկ դժուարութիւններով հազիւ ուրեմն կը կարողանան չոր հացի մը զինք վատակիլ: Եւ ո՞վ չգիտեր թէ ամեն տարի իր նախընթացը խոնկով մտնով փնտռել կուտայ: Այսպէս ուրեմն մէկ կողմէն ընտանեկան պէտքերը կ'աճին կը բազմանան, իսկ միւս կողմէն չահերը կը նուազին: Ասիկա ամեն երկրի համար նոյնն է:

Յիսուս տարի առաջ երիտասարդները կ'ամուսնանային՝ առանց երբէք մտքերնուն անցունելու նիւթակտնի խնդիրը: Կի՞ն մը պահել, պահ, անոնցմէ իւրաքանչիւրը «տասը կնիկ» կ'ընար պահել, ինչպէս սովորութիւն է ըսել: Այն ժամանակներու կենցաղավարութիւնը տակաւին գոյութիւն ունի շատ մը դաւառներու մէջ, ուր արդաւանդ, երախտագէտ հողը, պղծիկ աշխատութիւնով մը, առատապէս կը կերակրէ նա հապետական բազմամարդ ընտանիքներ, որոնց մէջ ամուրի պատանիներ անգամ գտնելը հազուադէպ բացառութեանց կարգէն է:

Թողունք սակայն ուրիշները եւ պահ մը մեր վրայ խորհինք. նիւթական տեսակէտով, ամուսնութիւնները այնքան դիւրին են ամէն մարդու համար:

Կարգ մը անհրաժեշտ ծախքեր կան որոնք անպատճառ պէտք է աւելնան ամուսնացած երիտասարդի պիւտճէին վրայ. բայց մեր ամուսնութիւնները իրենց հետ կը բերեն մասնաւորապէս ուրիշ այնպիսի ծախքեր, որոնք, ցաւալի է ըսել, հետեւանք են ո՛չ այնչափ քաղաքակրթութեան զարգացման քան որչափ սխալ ըմբռնումին: Ինչո՞ւ կը զարմանաք, մենք չափ ծուռ ըմբռնած ենք քաղաքակրթութեան սգին: Թէպէտ նոր չէ բայց կատարելապէս ճշմարիտ է հազար անգամ յեղեղուած առ խօսքը թէ երոպացիներու արտաքինը ընդօրինակելով ինքզինքնիս քաղաքակրթութեանը եւ նկատենք, եւ ազոր մէջ յաջողելու համար ալ՝ ո՞վ չգիտեր մեր քաջած ասարապայման ներութիւնները, սրտմաշտքները:

Բայց նախ, ի՞նչ է քաղաքակրթութեան սահմանը: Ընկերաբաններու տեսութիւնով, Քաղաքակրթութիւնը կոչուած է անհատներու Ֆիզիքական եւ բարոյական կեանքը պահպանելու օրգանները: Մենք սակայն, այս սահմանին չհանելով, փութացած ենք չարափոխել զայն հետեւեալ եղանակաւ — Քաղաքակրթութիւնը, մեզ համար, կը նշանակէ անհատներու Ֆիզիքական եւ բարոյական կեանքը խառն գտնել, եւ կարելի եղածին չափ չուտով փնտցնել:

Այս երկու սահմաններն ալ, գուցէ չափազանց վարդապետական, աւելի յստակ բացատրութեան կը կարօտին:

Քաղաքակրթութեան բուն սահմանին համեմատ — այն զոր մենք լիովին կանգիտանանք, — մարդն իր չահած դրամը աշխատելու է ամենէն օգտակար եւ օրինաւոր կերպով գործածել. օրինակի համար, սեպենք թէ սովորութիւն կամ նորաձեւութիւն դարձած է ցերեկուան կերակուրէն յետոյ անպատճառ անուշեղէն կամ պտուղ մը ուտել. բայց եկու տես որ քու չահած դրամովդ հազիւ մէկ պնակ սննդարար կերակուր կ'ընես ուտել. ինչ ընելու է, նորաձեւութեան հետեւելով անուշեղէնը կամ պտուղը կարենալ ուտելու համար սննդարար կերակուրը կ'սխալ կամ մէկ քառորդի ինքնակուր է. չէ՛, քաղաքակրթութիւնը ասոր «ամէն» չըսեր. թէ որ անոր խորհրդին հետեւելու լըանք՝ կերակուրի այդ չարածճի նորա-

ձեռութիւնը մէկդի ընելով մենք մեր ստամոքսը ամբողջ պը-
նակ մը անդարար կերակուրէն զրկելու չենք. բայց երբ ան-
կէ զատ, անուշեղէն ուտելու կարողութիւն ունինք, ի հարկէ
անոր մարդ չիրնար խառնուիլ:

Կամ թէ, այսչափ տարիներէ 'ի վեր տիկիներու եւ օրի-
որդներու համար նորաձեւութեան ու վայելչութեան առա-
ջին պայմաններէն մին է ֆօրսէ կրել: Իրաւ է որ ֆօրսէին
դէմ խօսիլը, մանաւանդ հիմակուան ժամանակները, մարդը
չատ աչքէ կը ձգէ, գէթ ֆօրսէին խնայելու հարկը ամէն կող-
մէ ընդունուած է. բայց քաղաքակրթութիւնը փափկանկա-
տութեան լեզուէն չհասկնար. անիկա իրական բարիքէն զատ
ուրիշ բան չգիտեր: Փանի որ այդ մարդկային մամուլը —
քօրսէն — կուրծքի վանդակին վրայ ճնշելով թոքերու շն-
չառական գործողութիւնը կը դժուարացնէ ու փափկակազմ
կրանները երբեմն մինչեւ իսկ ծիւրական տխտերու կ'ենթար-
կէ, այդ դժոխային մեքենան, կ'ըսենք, քաղաքակրթութեան
մեծ թշնամիներէն մին է: Եթէ այս վերջնոյն խօսքին հետե-
ւելու ըլլանք, մեր անողջութիւնը վտանգող ամէն առար-
կայէ փախչելու ենք այնպէս ինչպէս կը փախչինք օձէն:

Չմեռ ժամանակ որքան տղեղ բան է հաստ ու տծեւ
վերարկուներու մէջ փաթթուած փողոց ելլել, մինչ այնքան
վայելուչ ու նորաձեւութեան այնքան համապատասխան է
միայն սիրուն պօնժռռով մը երեւիլ արտաքին աշխարհի
մէջ. քաղաքակրթութիւնը հոս ալ իր խոժոռ դէմքը ցոյց
կուտայ: Բարակ պօնժռռով մը միայն, ցուրտ օդին, եւ ա-
սիկա՝ վայելուչ ու նորասէր երեւնալու համար՝ չէ, չէ, չէ,
հրաման չունի այս խտաբարոյ Մէնտորը մեր դողդոջ ու
սայթաքող քայլերուն:

Ի՛հ, այդ քաղաքակրթութիւն ըսածնիդ մեր բնակարան-
ներուն ալ չիրնար խառնուիլ, մտածէք թերեւ: Կը սխալիք
— երեսէ ինկած փողոցի մը մէջ, ողջպահիկ ամէն պայման-
ներով օժտուած, աժան վարձքով բնակարանը ձգելով՝ վար-
ձեցէք ամենէն յարգի նկատուած ճամբուն վրայ սուղ, նեղ,
մթին ու խոնաւ բնակարան մը. այդ վերջինը իր բոլոր

անպատեհութիւնովը հանդերձ ուրիշ հրապոյր մը ունի, այն
պէս չէ՞. բայց որո՞ւ կ'ըսես, քաղաքակրթութիւնը պի՞նդ զը-
լուխին մէկն է, թէ որ անոր ձգելու ըլլանք՝ պիտի ելլէ ան-
պատճառ այն միւս տունը, նուազ յարգի փողոցին մէջ կա-
ռուցուած լուսաւոր, չոր ու լայն տունը նախընտրել:

Այս ըսուածներէն ի՞նչ հետեւութիւն հանելու է: — Սա
հետեւութիւնը թէ քաղաքակրթութիւն ու նորաձեւութիւն
ամենամեծ մասամբ իրարու թշնամի են: Նորաձեւութիւնը,
ձգենք որ յաճախ քաղաքակրթութեան պայմաններուն հա-
կառակելովը մեզի բարոյական ու նիւթական շատ մը վնաս-
ներու կ'ենթարկէ, բայց ինքնին մեզի զգուելի պիտի ըլլա՞ր՝
եթէ անոր գաղտնիքներուն խորը թափանցէինք, ինչպէս որ
կարգ մը բանդակներու եւ խմորեղէններու պատրաստու-
թեան եղանակը որքան տտեն մեզի անձանթ մնայ՝ զանոնք
ախորժանօք կը ճաշակենք, բայց անգամ մը որ գաղտնիքը
կ'իմանանք, այլ եւս կը գարշինք անոնց մատենալու: Այսպէս
երեւակայեցէք, մեզի նման մահկանացու արարածներ Լուսիլի,
Վեժ վաճառատուները առանձնացած կը մտածեն չըջաղգես-
տի մը ծալքին կամ օձիքի մը ձեւին վրայ. միլիոնաւոր մար-
դոց վայելչութիւնը եւ ճաշակը կախում ունի այս ափ մը
մարդոց խեղապատակէն: Իրենց ո՛ր եւ է մէկ որոշումը կամ
վճիռը որքան եւս տխմար՝ բաւական է վայելչասէրներու ու
նորասէրներու լէզէ օնները իրենց ետեւէն քաշելու. այսօրուան
ձեւը վաղը կը հիննայ, ու տասը տարի առաջուանը՝ միւս
օրը կը նորնայ. եւ այս փոփոխութիւնները կարելի եղածին
չափ շուտ, ոսկին կարելի եղածին չափ շատ քաշելու համար
մեզի պէս բանիմացներէն: Նոյն նոր օձիքներ կամ նոյն նոր
չըջաղգեստներ՝ պարզապէս նորաձեւութենէ ինկած ըլլալուն
համար երեսի վրայ ձգած ատեննիս, պահ մը կը խորհնիք
արդեօք թէ ի՞նչ զօրաւոր պատճառով անոնք նորաձեւու-
թեան հրաժեշտ տուած են...: Ի՛հ, թող մենք կէտ առ կէտ
գործադրենք այդ պատուէրները եւ թող միեւնոյն ատեն
անդին, Լուսիլի մեծ վաճառատուներուն մէջ ափ մը մարդիկ
մեր ոսկիներու չըջըցովը գրօնուն...:

Քանի որ քաղաքակրթութեան սահմանը ուսմանցնելու հետամուտ եղանք, ինչո՞ւ չյիշենք նաեւ անոր մէկ գլխաւոր օրէնքը, զոր մենք այնքան քիչ հասկցած ենք։ Մարդկային ընկերութեան մէջ՝ նիւթական դասակարգութեան օրէնքն է այն։ Մեր միտքը բացատրելու համար դարձեալ պէտք ունինք օրինակներու։ — Այսպէս, քաղաքակրթութիւնը վաճառականին թոյլտուութիւն ըրած է Լիւքսեմպուրկի գրօսարանը յաճախել եւ մէկ սուրճին հինգ դրուշ վճարել։ Բայց նոյն թոյլտուութիւնը երբէք չըներ վաճառականի գրադրին։ Քաղաքակրթութիւնը կը թոյլատրէ սեղանաւորին՝ ամեն երեկոյ Սանթրալը ընթերել, բայց նոյն բանը խստիւ կ'արգիլէ չուկայի խանութպանին։ Քաղաքակրթութիւնը իրաւունք կուտայ հորուստին կնոջը՝ տարին բազմաթիւ ծանրադին չըջագգեստներ շինել, մետաքսեայ նրբահիւս գուլպայներ, շքեղ հոգմահարներ, փառաւոր հովանոցներ կրել, իսկ միջակ դասակարգի կիներուն կը պատուիրէ միայն մէկ կամ երկու պարզ շիջագգեստով, իսկ միւս պէտքերուն վայելուչ բայց աժան եւ դիմացկուն տեսակներովը գոհ ըլլալ ու զանոնք անընդհատ գործածել մինչեւ որ հիննան։ Քաղաքակրթութիւնը մինչեւ մէկ աստիճան ներող է հարուստի կիներուն երբ անոնք իրենց զաւակները ստնտուններու ձեռքով կը դիւցունեն, իսկ աղքատ եւ միջակ դասակարգի կիներուն՝ հիւանդութեան պարագայէն զատ ուրիշ ամէն պարագաներու մէջ նոյն բանը խստիւ կ'արգիլէ, զի քաղաքակրթութիւնը ընտանեկան պիւտճէն խանգարող անպէտ ծախքերու վերին աստիճանի թշնամի է։ Դարձեալ, քաղաքակրթութիւնը լուր կը մնայ ի տես սպիտակ գոգնոցներով սպասուհիներու խորմաբակին որք հարուստ ապարանքներու սեմերը կը զարդարեն. բայց, ծայրայեղ պարագաներէն դուրս, մէկ սպասուհին անգամ կ'արգիլէ աղքատին։

Բոլոր վերոյիշեալ օրինակները մեզի կը սորվեցունեն թէ մարդկային ընկերութիւնը նիւթական տեսակետով դասակարգերու կը բաժնուի եւ անոնցմէ ամեն մէկը իր կարողութեան սահմանին մէջ պէտք է շարժի, պիւտճէն իր վաստա-

կին պէտք է համաձայնեցնէ։ Եւ սակայն, մեր մէջ, այս օրէնքին նշանակութիւնը չէ ըմբռնուած եւ կիրառութիւնը մեր կեանքի ամենէն հագուստեղէն երեւոյթներէն մին է։ Աղքատ ու միջին դասակարգերը մանաւանդ, բնաւ իրենց չափը չեն գիտեր։ Կարծես նուաստութիւն կը համարինք մեզմէ հարուստին ըրածը չընել. յարատեւ ջանք մը, անդուլ ճիգ մը կայ հարուստ դասակարգին նմանելու, ինչ որ Գորտին ու Եգին ծիծաղելի ու միանգամայն տխուր առակը կը յիշեցնէ։ Ինչո՞ւ սակայն չմտածել թէ մինչ հարուստը առանց նեղուելու, մատին ծայրովը միայն կը ծախսէ՝ նոյնին կէտը, քաւորդն իսկ ծախսելու համար մենք որչափ անտանելի աշխատութեանց պէտք է յանձնառու ըլլանք։

Ասոնք բոլորը, ինչպէս ըսինք, քաղաքակրթութեան սխալ ըմբռնումին հետեւանքներն են եւ ամուսնութեանց նուազելուն գլխաւոր պատճառներէն մին։

Ամուսնանալու պատրաստուող երիտասարդը պարտաւորուած է հաշուի դնել բոլոր այսօրինակ անպէտ ծախքերը, զորոնք հայթայթելու երբ անկարող կը գգայ ինքզինքը՝ բնական է որ կը խրոչի ամուսնական կեանքէն։ Աղջիկ ունեցող մայրերը այս տրամաբանութենէն շատ չեն ակորժիր, ոչ մէկ մայր պիտի ուզէ երբէք համոզուիլ թէ իր աղջիկը ոչ մէկ մայր պիտի ուզէ երբէք համոզուիլ թէ իր աղջիկը այսպիսի ծախքերու համար ամուսնական երջանկութիւնը խանգարելու չափ յառաջ կրնայ երթալ։ Իրաւ, ձեր ենթադրածին պէս կ'ինքեր կը գտնուին, բայց անոնք բացառութիւն կը կազմեն, ամէն կին նոյնը չըլլար, պիտի ըսեն մեզ։ Ի՞նչ կ'ուրանայ թէ տանտիկին, խնայասէր ու խելացի աղջիկներ պակաս չեն, բայց խնդիրը մեծամասնութեան վրայ է, եւ ինչ կուզեն թո՛ղ բոլոր, փորձերը այս մասին կ'ինքերուն նպաստաւոր չեն։ Ամուսնական արդի դրութեամբ մանաւանդ, երիտասարդը չկրնար գիտնալ թէ իր կինը հագուստեղէն բացառութիւն կազմող դասակարգէն պիտի ընտրէ։

Եթէ միայն քաղաքակրթութեան սա ծուռ ըմբռնումը եւ նորասկիզբութեան ծայրայեղութիւնը վերնար, ապահովապէս ամուսնութեանց թիւը հետզհետէ չպիտի նուազէր։

Ամուսնացող երիտասարդին մտաւանջութեան գլխաւոր առարկաներէն մին ալ սա է թէ, հարսը իր կեսրտը կամ պարնտաւորն հետ «տուլի պիտի ընէ»։ Ասիկա նոյն իսկ նիւթականէն աւելի կարեւոր խնդիր մըն է։ Միջակ կարողութեան տէր չափ մը ամուրի երիտասարդներ ունինք, որոնց վրայ կը ծանրանայ ընտանիքի ծախքը։ Կը պատահի որ ամուսնութենէ քանի մը ամիս վերջը կեսրտը ու հարսին միջեւ անհամաձայնութիւնները կը սկսին. իրիկունը փեսան տուն դարձածին պէս՝ մայրը սանդուխին գլխէն զինքը կը դիմաւորէ... հարսէն դանդաղեալ համար։ Քիչ մը հեռուն, հարսն է որ իր ամուսնին կը սպասէ՝ կեսրտմէն դանդաղելու. եւ ասիկա շարունակ ամէն իրիկուն։ Ինչ դառն յուսալքութիւն փեսին համար, որ կը յուսար իր կեանքի քաղցրագոյն ժամերը իրիկունը ընտանեկան յարկին տակ գտնել։ Այսպիսի պայմաններու մէջ ծնողական տունէն բաժնուիր անխնայութեղ կը դառնայ։ Բայց այն առնէն ալ երկու տունի ծախք հոգալ պէտք կ'ըլլայ, ինչ որ երիտասարդին կարողութենէն վեր է։ Աւելորդ է բնէ թէ, կեսրտը ու հարսին անհամաձայնութիւնները յաճախ արդիւնք են աղաքական կոչուելու աստիճան անկարեւոր պատճառներու, եւ սակայն կիներու աշխարհին մէջ անոնք առասպելական համեմատութիւնով կ'աճին կը մեծնան, մինչեւ որ կենսակցութիւնը անկտրելի ընեն։ Այս վիճակին մէջ գտնուող երիտասարդները մէկի տեղ երկու կին սիրաշահելու կոչուած են, իրենց մայրը եւ իրենց ամուսինը։ Յանցանքը որո՞ւ վերագրել պէտք է։ Կարծես ճակատագրական բան մը եղած ըլլար որ ամենէն հեղահամբոյր մայրերը կեսրտ դարձածնուն պէս իրենց բնաւորութիւնը փոխեն, եւ ամենէն հրու աղջիկները հարսնացածնուն պէս ըմբոստութեան հովեր ասնեն։ Այս երկու կիներուն միջեւ թշնամութիւնը կարծես լռելեայն կ'իմացուի, ինչ որ լռելեայն իմացուող տեղաշարժներուն պէս դիւրաւ չբացատրուիր...

Բայց կան բարեկեցիկ երիտասարդներ ալ որոնք չեն ամուսնանար։ Իրենց հարստութեան շնորհիւ այս մարդիկ իրենց

կիներուն բոլոր քմահաճոյքներն ալ կրնան գոհացնել, ու երբ ընտանեկան վէճեր ծագին՝ կարող են զատ տուն տեղ ըլլալ։ Ինչ է ուրեմն ասոնց ամուսնութենէ փախչելուն պատճառը։

Պատճառը սա է որ մեր բարեկեցիկ երիտասարդները բնտանեկան երջանկութեան համը առած չեն դնո՞ւ։ Ամուսնական կեանքը լոկ հաճոյքի կեանք կը նկատեն, զուտի եւ չեն ուղեր միայն մէկ կնոջ կապուելով ինքզինքնին՝ կաշկանդել։ Այս դադափարը բաւական ընդհանրացած է։ Շատերու բերնէն լսած եմ սա իմաստով խօսքեր «Տակաւին չափ երիտասարդ եմ, մեղիք չե՞ս որ ամուսնանալ, աղէկ մը վայելէ՛ աշխարհքը, յետոյ երբ որ ըլլայ կրնան ամուսնանալ»։ Այս դադափարին ծառայող մարդիկ կամ բնաւ չեն ամուսնանար՝ եւ կամ, ամէն երեւակայելի վայելքներէն յախճանալէ յետոյ, երբ արդէն յետոյ տարեկանի կը մտնեն, այն առնէն միայն ամուսնութեան վրայ կը մտածեն, պայմանաւ որ 18-20 տարեկան աղջիկ մը արուի իրենց։ Հոս, բնդհանուր ստուամով մը կրնանք բնէ թէ անբարոյական միջավայրերը բնաւորական տեսակէտով ոչ նուազ կը նպաստեն ամուսնութեանց պակսելուն։

Անդարեւի է նկատուողութեան չափն ուրիշ աչքի դարնող պարագայ մը որ մանաւանդ աղքատ դատակարգին մէջ ամուսնութեանց դէմ չափ անգամ դժուարութիւններ կը յառաջանէ։ Հարսանեկան սովորութիւններուն անհարկել կ'ուղեմ, որոնք իրենց ծայրահեղութիւններն ունին թէ՛ հոս եւ թէ՛ դուստներուն մէջ։ Դրամօժիտի վրայ չափաւ խօսիմ, առոր փաստակար հետեւանքներուն վրայ արդէն չափ խօսուած եւ խնդիրը ամէն մարդու համար բաւականին լուսաբանուած է լոտիս։ Աւելի պիտի ծանրանամ այն անպէտ հարսանեկան ծախքերուն վրայ որոնց ենթակայ կ'ըլլան թէ՛ հարսն ու թէ՛ փեսան։ Առնենք, օրինակի համար, հարսին օժիտը. բան մը, որ ամենքս ալ խոստովանինք, բաւական մեծկակ մտաւանջութիւն մըն է աղջիկ ամուսնացնողներուն։ Եւ սակայն կը մտածեմ թէ արդեօք անհրաժեշտ պէ՞տք մըն է օ-

Ժիտը. աղջիկ մը ինչո՞ւ չկարենայ միայն պարզ չըջագգես-
տով մը ամուսնանալ, ինչո՞ւ անպատճառ «պսակին տակի
Ֆիստանը կրօն ըլլայ», «ամենաուրը լահուռաքի» «պահես-
տենը սաթէն տը լիօն» «բաղնիքինը ճանֆէս» «Ժամուներ
օթօման» «թէաթրօինը» չեմ գիտեր ինչ: Քանի որ աղքատի
զաւակ է աղջիկը, ինչ հարկ անպատճառ քանի մը ձեռք
զգեստ ունենալ. մէկ չըջագգեստը արդեօք բաւական չ՞
նոյնչափ զօրաւոր ընելու ամուսնութեան կապը: Եւ յետոյ,
ճերմակեղէններու օժիտը, ինքնին այնքան մեծածախս: Այս
ալ, անհրաժեշտ պէտք մըն է միթէ: Աղջիկը, դեռ չամուս-
նացած, տան մէջ մէրկ կը պտտէր, ճերմակեղէն չունէ՞ր.
ինչո՞ւ ուրեմն նոյի նոր «տասուերկու խաթ չապիկ» «տաս-
ուերկու խաթ քամիզը» «տասուերկու խաթ» այս ինչ,
«տասուերկու խաթ» այն ինչ...:

Պանք հիմա փեսային: Իբր խօսք կապ, նախ պարտաւոր
է նշանածին տանիլ գոհարեղէն մը որ քիչէն քիչը երկու
երեք ոսկի մը արժեւում է, յետոյ հարսնիքին ժամանակ ալ
մէկ երկու կտոր գոհարեղէն, որոնք դարձեալ համագումար
8-10 ոսկի կ'արժեն. ասիկա ամենէն աղքատին բրածն է,
աւելի բարեկեցիկներուն վրայ չենք խօսիր: Բայց գիտէ՞ք որ
այսօր հազարաւոր աղքատներ եւ նոյն խակ քիչ ու շատ բարե-
կեցիկ համարուածներ կան որոնք օրէ կը վատկին, օրէ
կ'ուտեն եւ սակայն հարսին տրուելիք գոհարեղէններուն բա-
ւոյ գումար մը խնայած չեն եւ չեն ալ կրնար խնայել:
Ասոնց մէջ կան այնպիսիներ որոնք թէպէտ կրնան կնիկ մը
պահել՝ բայց հարսնիքի այս նախնական ծախքերը առ ձեռն
չունենալուն համար չեն կրնար ամուսնանալ, ու քանի քանի
աղքատներ հանրային գթութեան, հանգանակութեան կը
դիմեն՝ գոյացած հասոյթովը այդ երկու երեք կտոր չնչին
գոհարեղէնը հարսին կարենալ ընծայելու համար...: Ասոնք
ուրիշ բաներ չեն բայց եթէ արմատացած նախապաշարում-
ներ: Եթէ խօսք կապը սիրոյ խորհուրդն է, գոհարեղէնը չէ
որ պիտի նուիրագործէ զայն. աղամանդի փոխան՝ պարզ
չղթայ մատանի մըն ալ անոր գործը կրնայ տեսնել, եւ յե-

տոյ հարսնիքի պահուն, աղքատին ու էանաֆին համար խնչ
հարկ 8-10-15 ոսկի ծախքէ ելլել՝ մէկ երկու գոհարեղէնի
համար: Պսակի խորհուրդը առանց անոր չկատարուի միթէ:
Աղամանդի տեղ, ձեռքերը ընծայեցիք ձեռք կիներուն...:

* * *

Հիմա սկսինք մէկիկ մէկիկ քննել այն պատճառները ո-
րոնք ամուսնական կեանքի հանգստութիւնը կը վաւորեն եւ
առանց յաւակնութեան՝ քանի մը թեւադրութիւններ ներ-
կայացնենք ընթերցողին՝ այդ պատճառներու հետեւանքները
գլխի մասամբ մեղմացնելու համար:

Բնականական անհամաձայնութեանց եւ կոխներու տեղի
տուող պատճառները երեք զլխաւոր դասակարգի կրնան
բաժնուիլ — (Ա.) Զբաւորութիւն (Բ.) Գէշ բնաւորութիւն եւ
(Գ.) Ամուսնական անհամապատասխանութիւն:

Ամէն ժողովուրդի մէջ, ամուսնացեալներու մեծագոյն
մասը աղքատ դասակարգին կը պատկանի, որ իր ապրուստը
ճարելու համար երկու բազուկներէն դատ ուրիշ բան չունի:

Ասոնք որ աղքատին կեանքը միայն գիրքերու մէջ կար-
դացած են՝ չեն կրնար որոշ գաղափար կազմել իրական չը-
բաւորութեան վրայ:

Այլատելու ամէն պատրաստակաճութիւն ունենալով հան-
դերձ, շատ մը աղքատներ հազիւ կրնան ճարել իրենց հա-
մետ օրապահիլը: Ապրուստի խնդիրը, բազմամարդ ընտա-
նիքներու համար մանաւանդ, մտատանջութեանց ամենէն
սոսկալիկ կը պատճառէ: Պզտիկները կը ծնին հետզհետէ, եւ
ընտանիքին պէտք գիշերը ցերեկին խառնելով դարձեալ չի
բաւեր անոնց տարրական պիտոյքը հոգալու: Իրիկուն մը
մոմ պակաս է, ուրիշ իրիկուն մը պանիր, հետեւեալ իրի-
կունը՝ պզտիկներուն առաւօտուն խոտացում համեստ ու-
տելիք մը. հապա զգեստեղէնը, ձմեռը կը մօտենայ, պրզ-
տիկները իրենց պատառատուն զգեստներուն մէջ կը դողան,
վառարանը կրակ չկայ եւ ի վտր տանտիկինը միտիկները կը
յուզէ ստուշած ձեռուները քչիկ մը տաքցնելու համար: Բայց

տղաք չեն կրնար իրենց հօրը վիճակը հասկնալ, անոնք միշտ կուզեն ու երբ ուզածնին չստանան՝ կը սկսին լալ։ Ծնողաց սիրտը պատառ պատառ կ'ըլլայ այս անմեղունակ մանուկներուն մարդարիտ արցունքները տեսնելով եւ այն պահուն ա-մենէն մեղաւաղձուտ, ամենէն միտին դաղափարները եւ տը-խուր եզրակացութիւնները իրենց միտքը կը չարչարեն։ Իրենց ջիւերը արդէն ծայրայեղ գրգռման մէջ ըլլալով, պզտիկ առիթի մը կը սպասեն իրենց սրտի ամբողջ դառնութիւնը դուրս թօթափելու։ Եւ ահա բաւ մը, դիտողութիւն մը մէկ կամ միւս կողմէն, սովորական պարագաներու մէջ այնքան անկաստ, բաւական կ'ըլլայ այս պարագային կռիւի բոցը ար-ծարծելու։ Եւ այս երկու դժբաղդ ամուսինները վշտերու չեն դիտեր ինչ տեսակ թեթեացում մը կը գգան՝ երբ, այսպէս, իրենց սիրտը պրկիլ կապանքը կրնան թուլցնել՝ իրարու հետ խել մը բարկացայտ խօսքեր փոխանակելով։ Այդ բարկու-թիւնը, այդ նախատինքը կարծես իրարու չեն ուղղեր՝ այլ այն աննպաստ պարագաներուն ու պայմաններուն որոնց ներ-քեւ ծներ են իրենք։ Կռիւք, երկու ամուսիններուն մէջ, այն ատեն կռիւ ըլլալէ աւելի՝ անէծք մըն է։ Այսօրինակ զգտու-թիւններ երբեք չեն կրնար բողբոջին անհետանալ, անոնք գոյութիւն պիտի ունենան նոյնչափ ատեն՝ որչափ բացար-ձակ չքաւորութիւնը տիրապետէ աղքատ դասին մէջ։ Բայց իրերց սաստկութեան չափը մեծապէս կրնայ նուազիլ՝ եթէ սէրը երկու ամուսինները իրարու հետ ամուր կապէ։ սէրը ինքնին այնչափ մեծ ու գորաւոր է, որ նիւթական ամէն չքա-ւորութիւն, որքան եւս սաստիկ, կը փչրուի անոր զարնուե-լով, չի սիրող մարդուն աչքին համար նիւթական թշուա-սութիւնը հիւլէյի մը պէս կ'երեւնայ։

Բայց այս բացարձակ չքաւորութենէն զատ, կայ նաեւ ուրիշ տեսակ չքաւորութիւն մըն ալ, զոր եթէ կ'ուզէք յա-րաբերական կոչենք։ Այդ կարգի չքաւորութիւնը, ինչպէս քիչ մը առաջ տեսանք, հետեւանք է քաղաքակրթութեան սխալ ըմբռնումին, որու մէջ մեծադոյն գերը ստանձնած են կիները։

Եւ այդ սխալ ըմբռնումը աւելի մեր ուսեալ համարուած աղջիկներուն վրայ կը տեսնուի քան թէ հասարակ ուսմիկին վրայ։ Բաւին բովանդակ նշանակութեամբ զարգացած աղջիկ-ներուն թիւը չափազանց ցանցաւ է մեր մէջ։ Ասոր ալ պատ-ճառը մենք ենք։ Տիկին մը վերջերս, չափաթաթերթի մը մէջ իր մէկ գեղեցիկ յօդուածովը իրաւամբ դիտել տուած էր թէ կիներու զաւտիարակութեան ուղղութիւնը էրիկնարդոց ձեռքն է, մենք ինչ կերպով, ինչ ուղղութեամբ որ կրթենք՝ նոյն կերպով, նոյն ուղղութեամբ կը կրթուին։

Եւ ի՞նչ է մեր այժմու ուղղութիւնը՝ աղջիկներու կրթու-թեան մասին։ — Ձեռադործ, Ֆրանսերէն, դաշնակ, ահա լրումն ամենայն դիտութեանց։ Անշափահա աղջիկներ, տա-կաւին իրենց մայրենի լեզուով հասարակ բառեր թոթովելու անկարող՝ օտար վարժուհիներու կը յանձնուին՝ այս ինչ կամ այն ինչ օտար լեզուն սորվելու։ Ինչ որ ամենէն ցաւալին է, ինչ որ ամենէն աւելի նողկանք կ'ազդէ մեզ, սա է թէ այս ուղղութեան կը հետեւինք մենք՝ առանց հիւլէյի չափ դի-տակցութիւն, ներքին համոզում ունենալու մեր բրածին։ Սխալ համոզումները, երբ անկեղծ են, կը յարգուին, բայց ի՞նչ բուլ առանց համոզումի, առանց դիտակցութեան կա-տարուած այսօրինակ այլանդակութիւններու համար։ Հար-ցուր աղջկան ծնողքին թէ ինչո՞ւ իրենց աղջկանց դաշնակ կը սորվեցնեն — Կը կարծես թէ սա իմաստով պատասխան մը պիտի ստանաս. — Երաժշտութիւնը մարդը բարոյապէս կը բարձրացնէ։ Եւ քանի որ դաշնակն երաժշտութեան ամենէն գեղեցիկ գործիքն է՝ անոր համար աղջկանս դաշնակ կը սոր-վեցնեմ — Ձէ, բարեկամս, ասանկ պատասխան մի յուսար բնաւ, ընդհակառակը տես ինչ պիտի լսես. «Ի՞նչ ըսել է, սա ժամանակս դաշնակ չգիտցող աղջիկը ո՞վ մարդու տեղ կը դնէ, մօտ է նէ...» — Հապա՛, ուսման առարկաներուն ալ մօտան կայ։ Սրդեօք օր մըն ալ Ձինաբէնի մօտան չ'սկիտի տեսնենք, որ ատեն մեր պզտիկ աղջիկները, մօտային յար-մարելու համար, հազար հարիւր երեսուն եւ վեց գիրով չի-նական այդ ու բէնը պիտի ստիպուին սորվիլ... :

Բայց զէթ, արդեօք այնքան դժուար է մեր դպրոցի վա-
րիչներուն հասկննել թէ՛ աղջկան մը գաստիարակութեան
աղփան եւ օմեղան դաշնակն ու ֆրանսերէնը չէ։ Դաստիա-
րակութիւն բռնեք, կանգ առնենք այդ բանին վրայ։ Եթէ
միայն անոր նշանակութիւնը արժանապէս բմբռնած բլլայինք,
այն ատեն մեր դպրոցներէն ելող մանչերն ու աղջիկներն
հիմակուան պէս ոմանց սրտնեղութիւնը, ամանց զգուանքը եւ
ոմանց ալ հեզութիւնը չպիտի հրաւիրէին իրենց վրայ։ Ա-
ւելի բարի եւ աւելի ողջախոհ պիտի բլլային քան իրենց ուս-
միկ եղբայրներն ու քոյրերը։ Որոշ նկարագրի, որոշ սրբ-
բունքներու եւ բազմակողմանի հմտութեան ու զարգացման
տէր մարդիկ պիտի բլլային։ Ահա ինչ սր չենք կրցած բնել
ս'չ մեր մանչերուն ս'չ ալ աղջիկներուն համար։

Ռամիկը կատարելապէս իրաւունք ունի երբ աս հասարակ
մեր աղջիկներու կրթութեան վրայ խօսելով կը յայտարարէ
թէ կարդալ զրեւ չգիտցող աղջիկները աւելի արժանիք ու-
նին քան մեր հիմակու չըջանաւորտ օրիորդները, որովհետեւ
բաբրտիին անուս աղջիկները զէթ խնամտակներ բլլալու վը-
տանդէն գերծ են։ Չէ, հայրեր ու մայրեր, գաստիարակու-
թիւնը ձեր աղջիկներուն ֆրանսերէն ու գաշակ սորվեցնե-
լուն մէջ չկայանար, այլ անոնց մտաւոր կարողութիւնները
ողջամբա ուղղութիւնով մը մշակելուն ու զարգացնելուն մէջ։
Թող ձեր աղջիկը գաշակ ու ֆրանսերէն չգիտնայ, բայց
թող ճշմարտապէս զարգացած մտք ունենայ։

Մեր աղջիկները այժմ, ամանց դաստիարակութեան հաս-
տատուն կուտան մը, իրենց ընթերցումներէն վնասուելու
ճամբուն մէջ են։ Իրենց դեռ եւս չկազմուած, չկազմար-
ուած մտքերը, մկրտամոր կակուղութեամբ, ամեն տեսակ
ազդեցութիւններէ կը ներգործուին, եւ Աստուած միայն գի-
տէ թէ սրալիս խառն ի խառն ազդեցութիւններ կոչուած են
իրենց առաջին դրոշմը գետեղել այդ այնքան փափուկ եւ
այնքան անպատրաստ մտքերուն վրայ։ Հրապարակը ողորդ
ամեն կարգի վէպեր ու նորավէպեր, որոց մէջ կեանքը նը-
կարուած է իւրաքանչիւր հեղինակի քմահաճոյքին հաւեմատ,

յուռեղոյն տալաւորութիւնը կը թողուն մեր աղջիկներուն վրայ։
Կարդալով ռօմանքիք դպրոցին վէպերը՝ մեր աղջիկները կը
հրապարակին մեծին, փառայեղին, շլացուցիչին գաղափարովը
եւ իրենք իրենց համար կեանք մը կ'երեւակայեն վիպական,
կեանքը դքսուհոյն կամ մարքիզուհիին, անոր կառքերուն
չառաչը, ձիերուն դոխիւնը, սպասեակներուն սոկեղէն հա-
մազգեստը...։ Եւ յետոյ կուգայ իրապաշտ դպրոցը, ուր
բարոյականը դաս կը տրուի՝ պարտաւանդութեան եւ բազ-
մատեսակ անբարոյականութեանց ամենէն սլլանդակ պատ-
կերները ամենէն զգլխից գոյներով նկարելով։ Եւ աղջիկը որ
կեանքի պարտականութիւնները դպրոցին կամ ծնողական
յարկին մէջ չէ ուսած, եւ իրական կեանքի վրայ հիւլէյի
չափ գաղափար չէ կազմած, այդ աղջիկը պիտի անանի եւ
ամուսնութեան պատրաստուի ռօմանքիք եւ իրապաշտ գրա-
կանութեան վէպերովը։

Եւ ողջիկը կ'ամուսնանայ։ Ինչ չախախտ յուսալաւար-
թիւն, վիպային, գիւթական կեանքը զոր կ'երեւակայէր թե-
րեւս ամուսնութեան մէջ՝ խօս երազի մը պէս կը ցնդի, եւ
տխուր իրականութիւնը իր ամենէն ճնշող ծանրութեամբը
կուգայ կը կանգնի անոր սուղեւ, ծայրայեղ յուսահատու-
թեան մը մատներով զինքը։ Կեանքը սխալ ըմբռնող այս-
պիսի կիներու մասին ընտանեկան անգործութիւնը իւրօրի
մըն է պարզապէս։

Քերականութեան, գաշակին ու ֆրանսերէնին հետ միա-
տեղ մեր աղջիկներուն պէտք է սորվեցնել իրական կեանքը.
եւ այն վսեմ պարտականութիւններն որոնք կը ծանրանան
իրենց վրայ այդ կեանքին մէջ։ Մեր աղջիկներուն ականջները
ամեն օր լեցնելու ենք թէ աշխատութիւնը անհաշտ չէ գաս-
տիարակութեան հետ. ընդհակառակը, գիտութեան եւ յա-
ռաջդիմութեան միակ սպայմանը, միակ օրէնքը աշխատու-
թիւնն է։ Եւ աշխատութեան ֆիզիքական բաժանումը, օրի-
նակի համար, կերակուր եփել, լաթ լուալ, տախտակ սրել,
տան մատակարարութիւն ընել, զաւկին կաթ տալ, զաւակն
խնամել եւլն. ամենեւին նուաստացուցիչ չեն ուսեալ աղջկան

մը համար: Ուսումը մեզի բնաւ իրաւունք չտար ֆիզիքական աշխատութենէ փախչելու: Ուսումը առ առաւելն այդ աշխատութիւնը կը դժբարցնէ, կամ աւելի ճիշդը, կ'արդիւնաւորէ: Հոս շատ ի դէպ է յիշեցնել մեր հայ տիկիներուն եւ օրինոյններուն թէ՛ Եւրոպայի մէջ ընդհանրապէս եւ Անգլիոյ մէջ մասնաւորապէս, հարուստի կիներն անգամ, ամեն առաւելոյն ձեռքներն զամբիւղ մը առած շուկայ կ'ենեն. իրենք կը գնեն տանը միւր, ձուկը, բանջարեղէնը եւ ամեն ինչը. իրենք կ'եփեն կերակուրը եւ իրենք կը հոգան տան մատակարարութիւնը: Արդեօք ի՞նչ է պատճառը որ, մինչ գլխաւորի մը փետուրին մօտանալէ աչքն աչքի հոս, անակաւ մատակարարութեան եւ աշխատութեան Եւրոպայի մէջ ընդհանրացած այս մօտանալէ բոլորովին անծանօթ կը մնայ մեր տիկիներուն եւ օրինոյններուն:

Մենք միեւնոյն ատեն արմատախիւ ընելու ենք հպարտութեան եւ արհամարհանքի հովը որ այնքան հասարակ դարձած է մեր դպրոցէ ելլող եւ քիչ մը բարձր դասին պատկանող աղջիկներուն մէջ: Որովհետեւ ալ այդ արհամարհանքը եւ հպարտութիւնը լրումն է բոլոր իմաստակութիւններուն: Երբ օրինոյն մը կը շփանայ իր թօթոված մէկ երկու բառ ֆրանսերէնին, կամ իշխանութիւնի հովեր կ'առնէ իր սիրուն չրջագետի մէկ շնորհալի ծաղիկն համար, այդպիսին ծիծաղելի եւ արգահատելի արարած մը ըլլալէ անդին չանցնիր եւ իրաւունք կուտայ մեզ ցաւելու դպրոցին մէջ կամ մասնաւոր ուսուցչուհիներու խնամքով իր վստահած աշխատութեան տարիներուն վրայ: Գիտութիւնը ինքնին այնքան ճոխ է եւ անհուն, եւ մարդկութեան ամենէն հսկայ հանձարները դեռ այնքան քիչ ճամբայ ըրած են անոր շուրջն մէջ, որ արմարութիւն է մեր ունեցած կտրի սահմանափակ հմտութեան վրայ պարծենալ. պարծենալ այդ աւագի հատիկին վրայ՝ անսահման անապատին մէջ, կամ լուրի կտրիկին վրայ՝ ծովածաւալ ուկէանին մէջ, ինչպէս կ'ըսէ փիլիսոփան:

Երբ խոնարհամտութեան եւ ֆիզիքական ու մտաւորական

աշխատութեան ոգին արժանապէս ջամբենք աղջիկներուն, այն ատեն ամուսնական յարկերու ներքեւ «յարարեցական չը քաւորութիւն» ըստած չարիքը, այսինքն կեանքը ու քաղաքակրթութիւնը սխալ ըմբռնելէ բխող չարիքը, գոյութիւն չունենար այլեւս:

Ամուսնական յարկի երջանկութիւնը խանգարող պատճառներէն մին ալ, ինչպէս ըսինք, էրիկ կնկան բնաւորութիւններու անյարմարութիւնն է: Մեր երկրորդ տետրակին մէջ գրած էինք սրդէն թէ ասիկա իրական դժբաղդութիւն մը ըլլալով մեր ամենքնուս պարտքն է ամուսնութենէ առաջ այս պարագան լրջօրէն նկատողութեան առնել: Ասոր հետ մէկտեղ, հակառակ ամէն կանխահոգ զգուշութեանց, շատ անգամ կը պատահի որ էրիկ կնկան բնաւորութիւնները անկարելի լինեն տարբեր կ'ըլլան: Այն ատեն երկու ամուսիններուն վրայ ալ բարոյական պարտաւորութիւն կը ծանրանայ իրենց զգացումներուն սանձ դնել: Ընդհանրապէս երկուքէն մին աւելի փորձ եւ աւելի խելացի կ'ըլլայ քանի՞ միւրը. արդ խելացի եղողը պարտաւոր է իրմէ նուազ խելացիին վրայ բարոյական ազդեցութիւն բանեցնել՝ զանի կտրելի եղածին չափ շիտակ ճամբու մէջ դնելու:

Ամէն բնաւորութիւն ի հարկէ հաւասարապէս ընդունակ չըլլար ուրիշի մը ազդեցութեան տակ մտնելու. կան որ շատ կը դիմադրեն կան որ քիչ. բայց եւ այնպէս, ինչ որ ալ ըլլայ, անուրանալի է զօրաւոր մտքին թողած տպաւորութիւնը տկար մտքերու վրայ: Ամէն ոք իր ծանօթ չըջանակէն կըրնայ մէջ բերել օրինակն այնպիսիներու որոնք իրենց ամուրի կենցաղին մէջ ամենէն պախարակելի եւ ամենէն անուղայ ընթացքն ունէին գուցէ, բայց որ ամուսնանալէ յետոյ սրկար կին էակին ձեռքին մէջ կակուղցած, դաւնուկի պէս մարդիկ դարձած են: Այո՛. այսօրինակ պարագաներու մէջ ինչպէս դարձած են: Այո՛. այսօրինակ պարագաներու մէջ ինչպէս մատուց կինը մեծ դեր մը կոչուած է խաղաղ. անոր անոյշ մէկ փախուր, մէկ մեղմ յանդիմանութիւնը շատ անգամ կը բաւէ անոպայ ամուսինը զղջումի բերելու, բաւական է որ

կինը իր կոչումին գիտակցութիւնը ունենայ: Ասոր նման ալ, չափ մը կիներ որոնք իրենց ազդիկնութեան ատեն ազէկ համբաւ մը չեն վայելած, ամուսնանալէ յետոյ իմաստուն էրկան մը ձեռքին մէջ կատարելապէս բարեփոխուած եւ օրինակելի տանտիրիկններ եղած են:

Ի նկատի առնելով արդի ամուսնութիւններու մեծազոյն մասը, բնաւորութեան տեսակէտով գոյացած անհամաձայնութիւնները գլխաւորաբար էրիկ մարդոց վրայ կը ծանրանան:

Բանն այն է որ մեր էրիկմարդիկը իրենց կիները գործածել չեն գիտեր: Էրիկ մարդ մը եթէ ամէն ատեն իր կընտրմէն խեղացի չէ՝ գէթ անկէ աւելի փորձառու է: Կինը դարձողի եւ ընտանիքի կեանքէն զատ բարիշ կեանք չճանչնար: Մինչդեռ էրիկ մարդը գործնական կեանքի մէջ իր մշտաւոր մարզանքի պակասը կը լրացնէ: Աւելարական աշխարհը մանաւանդ, ուր կ'ապրի ժողովուրդի մեծամասնութիւնը, ինքնին բնազանցական մեծ դասարան մըն է, ուր մարդիկ գործնական հոգեբանութիւն կ'ուսանին եւ իբր այն՝ մեծ փորձառութիւն կը ստանան մեր խորհելու, զգալու եւ գործելու եղանակին նկատմամբ: Այսպիսի թանկագին փորձառութիւն մը անկարելի է ձեռք բերել մէկուսացած կեանքի մէջ: Արդ, եթէ մեր էրիկ մարդիկ, շուկայի փորձառութեան բոլոր պաշարովն հանդերձ կին մը սիրաշահել չեն գիտեր՝ ատիկա եթէ ոչ իրենց ապիկարութեան՝ գէթ անհոգութեան կամ ամուսնական կեանքի սխալ հասկացողութեան վերադրելի է:

Թէ ինչո՞ւ մեր էրիկ մարդիկ չեն յաջողիր իրենց կիները սիրաշահել՝ ասոր պատճառը ըստ մեզ ուրիշ բան չէ բայց եթէ տգէտ մեծամասնութեան մը մէջ մուտ գտած սա ծուռ համարումը թէ, կինը, բարոյապէս անհաւատար էրիկմարդուն, արժանի չէ մեր հոգածու նկատողութեան: Էրիկ մարդիկ կան որ իրենց կիներուն կը խօսին՝ միայն հրաման մը տալու կամ ծառայութիւն մը խնդրելու համար. իսկ բարեկամական մտերմութիւնը, որ բարոյապէս իրարու հաւասար երկու արարածներու մէջ պէտք է գոյութիւն ունենայ,

գլխովն կը պակսի իրենց մէջ: Այս պատճառով է որ, երբ կինը սխալ ճամբու մը մէջ կը գտնուի՝ ամուսինը ուերի սովոր է սպառնալիքներ տեղացնել անոր գլխուն՝ քան թէ սրտաւ զգացնել եւ ամէջնել: Կինը կարգի բերելու ամէնէն ծախսող դրութիւնը սպառնալիքն է սոսկայն: Ծեծ ուտելու կամ յանգիմանուելու երկիւղը բնու չկրնար բարեփոխել կինը, այլ բոլորովն հակառակ արդիւնք կուտայ: Փորձեցէ՛ք, օրինակի համար, սրբալի տղոց վրայ: Տղուն կը պատուիրեն փաղց չերել, սպառնալով պատժել զինքը՝ երբոր չճանաչանդ: Գիտէ՛ք ինչ պիտի ընէ տղան: Երբ ծնողաց ուղղակի հսկողութիւնը կայ իր վրայ՝ պիտի հնազանդի անոնց կամքէն, բայց միեւնոյն ատեն պիտի աշխատի գտնել ա՛յն պիտի մ'ջոց մը որ թէ՛ փաղց ելլէ եւ թէ՛ ծնողաց հակադրութեան զերծ ըլլայ: Տղան ա՛յն ժամանակ միայն բացարձակ հնազանդութիւն պիտի ունենայ՝ երբ համոզուի թէ անհնազանդութեան պատողը փրական չարիք մըն է իրեն համար: Ու երբ մենք կը վարուինք մեր կիներուն հետ ա՛յնպէս ինչպէս կը վարուինք տղոց հետ, ի հարկէ տարբեր բան մը չենք կրնար ակնկալել, քանի որ համանման գործեր համանման արդիւնքներ միայն կ'ունենան: Մարդը բարեփոխելու միակ միջոցը համոզումը գոյացնելն է եւ ո՛չ թէ երկիւղ տղիւն: Էրիկմարդ մը մտքի գործողութեան այս օրէնքը ազէկ գիտնալու է: Ծեծը եւ սպառնալիքը մեր կիները թշնամի կընեն մեզի դէմ, բան մը որմէ՛ ամէն էրիկ մարդ պէտք է ըզգուշանայ, եթէ չուզեր մեծազոյն փորձանքներ բանալ իր գլխուն: Մենք ըսել չենք ուզեր թէ յանցաւոր կիներու ժպտիլ պէտք է. ո՛չ, բայց կը սնդեմք որ փոխանակ բիրտ ուժի՝ լուսազոյն է արամաբանութիւն գործածել, յստակ կերպով կ'աջ զգալի ընել իր պակասը եւ յանգիմանութիւնն ալ խրատ՝ ձեռով ուղղել իրեն: Խօսքը, իր ամբողջութեան մէջ վեհութիւն մը ունենալու է որ ուղղակի կնոջ սրտին դալչի. ատիկա կանոնց տկար կողմն է, ու երբ յաջողեցանք այդ կողմը գտնել՝ յաջողեցանք ուրեմն մեր կինը բաբեփոխման ճամբուն մէջ դնել: Քաղաքակրթութեան մեծազոյն զօ-

բութիւններէն մին է խօսքը, ամէն պարագայի մէջ խօսիլ, ու լաւ խօսիչ գիտնալու ենք:

Մեր էրիկմարդիկ նմանապէս չեն գիտեր իրենց կիները յարգել: Պէտք է զգուշանալ կնոջ դիւրագոգացութիւնը վիրաւորել, մանաւանդ զաւակաց կամ օտարներու ներկայութեանը: Բայց էրիկմարդիկ կան որոնք բան զօրծ ըրած են իրենց կնոջ թերութիւնը օւրիշներու առջեւ երեսնուն զարնել, կարծես այդ կերպով ըսել ուզէին. «Տեսա՞ք, մենք ի՞նչ տեսակ մարդիկ ենք, մեր կիները քեռայկէ ընելուն ձեւը գիտե՞նք»: Այդ խեղճ մարդիկը չեն գիտեր թէ գանակի ի՞նչ հատու հարուածներ տուած կ'ըլլան այդ կերպով իրենց կնոջ սպաննելու թշնամական ի՞նչ զգացումներ ներշնչած:

Բարեկամներս, մտածելու ենք թէ կիներն ալ իրեն համար արժանապատուութիւն մը ունի սր, ինչ ինչ տեսակէտով, այդ մարդուն արժանապատուութեան զգացումէն աւելի գիւրազգած է, զի կիներ աւելի ճոխ ջգային խառնուածք ունի քան թէ այդք: Իր այդ ջգային խառնուածքին բերմամբն է որ շատ անգամ սղտիկ համակրական խօսք մը, զօնրիւն մը, բաւական է իր գոհունակութեան համար: Կնոջ այդ սղտիկ փառասիրութիւնները, եւ զանոնք այնքան աժան կերպով գոհացնելու եղանակները, զօրաւոր միջոցներ են իմաստուն ամուսնի մը ձեռքին մէջ՝ բնտանեկան համերաշխութիւնը անայլայլ պահելու:

Ընտանեկան երջանկութիւնը վրդովող պատճառներէն մին ալ էրիկմարդոց արբեցութիւնն է: Արբեցութեան ֆիզիքապէս ու նիւթապէս պատճառած փաստերը ա՛յնչափ յայտնի են եւ ա՛յնչափ յաճախակի նկարագրուած՝ որ հոս աւելորդ կը համարիմ կրկնել. ինչ որ մասնաւորապէս իմ ուշադրութեան առարկայ եղած է՝ այդ, արբեցութեան բարոյական փաստն է: «Արեւելք»ի համակրելի խմբագրապետը ասկէ առաջ շատ գեղեցիկ յօդուած մը նուիրած էր այս նիւթին, ուր ի մէջ այլոց գրած էր թէ «Ինքզինքը յարգող մարդը չգինովնար»: Այս պարբերութիւնը ինքնին տալով հատոր մը կ'արժէ արբեցութեան նիւթին վրայ եւ ակամոյ շատ մը

տխուր տեսարաններ կը ստղծէ մեր առջեւ եւ տխրագոյն խորհրդածութիւններ կը ներշնչէ՝ անոնց նկատմամբ: Կարծես առջեւէդ կ'անցնի արբած մարդը, ամէն քայլափոխին ազազան տերեւի մը պէտքերաւով. բայի, ազնիւ, պատուաւոր մարդ մին է թերեւս անիկա, բայց ահա տես աս փողոցի արեւիկաները որոնք ցեխ կը նետեն երեսին եւ անցորդները որոնք հոգմարձակ կը հայհոյեն իրեն: ու ինքը չգիտար գոցէ իրեն եղած նախատիքը եւ առ խաբար տուն կը հասնի վերջնական: Տանը մէջ ուրիշ տեսարան. սղտիկները, զգալով ոգելից ըմպելիքի գարշահոտութիւնը որ տալով սենեակին մթնոլորտը կ'ապականէ, եւ չիրնալով իրենց միամիտ խնդուքը զսպել իրենց հօրը լեզուն թափփփած անձնատ, անհասկանալի բառերուն վայ, կը սխան ծաղրել զի՛քք «հայրենիս դինով է» ըսելով: Պզտիկներ որոնք իրենց հայրը կը ծաղրեն... Արժանապատուութեան զգացման այս բացարձակ անհացումը չեն գիտեր ինչ մը ունի սարսաղեցիկ ոչ մեր բարոյականի ջիղերը սկսեք է զօրեղապէս թռնդ հանէ: Բանական մարդը, ցեխերու մէջ քաշկուտուած, մտքի օրէնքին չթմաներէն դուրս պրծած, անբան կենդանիներուն աստիճանին հասած չըլլա՞ր...

Եւ կիներ, պէտք է գիտնալ, ոչ միայն իր՝ այլ՝ նաեւ իր ամուսնին արժանապատուութեան նախանձախնդիր է, զի ամուսնովն է որ էր պարծի ընկերութեան մէջ: Արդեքը այդ ամուսնի իր տնձին արժանապատուութեան գիտակցութիւնը չունի, կամ, «ինքզինքը չյարգեր», ինչպէս կ'ուզէ որ իր էինը զի՛քք յարգէ: Բեւեռ կին մը իր ամուսնի չյարգեր, խեղճ տես այնուհետեւ այդ ամուսնոյն: Պատիարքարանի պաշտօնական անձնակազմը կը վիւսնէ թէ Դատաստանական խորհրդին տարաւ տարիներ կայացած միջին հաշուով ութսունի շաբաթ ամուսնական վիճերու վախճանը արբեցութեան համար է. եւ մտածել թէ աւուսնական անհամոճայնութիւն ունեցողներուն հարիւրն մէկը հազիւ կը դիմէ Պատրիարքարան...:

Արդէն վիճակագրութեան պէտք լին չկայ ամէն օր չքեր

նուս տակ կը տեսնենք որ ընտանեաց հայրերու մէջ արեւելո-
թիւնը աստիճանաբար ծաւալելու վրայ է: Իժմադրութիւն մը,
որուն առաջը տանելու համար պէտք է միջոցներ խորհուրդն:

Էրիկմարդոյմէ յետոյ կիներուն անցնելով, պէտք է ըն-
դունիլ որ չիացած կիները աշխարհէ ամենէն անտանելի աշտ-
րածներն են ընտանեկան յարկին տակ: Անուանեցած կ'ըն մը
մտածելու է թէ ինքը ազայ ըլլալէ դադարած է այդ եւս, ուս-
տի իր խօսելու եւ վարուելու ձեւերը պէտք է իր դիրքին
պատշաճեցնէ: Կին մը ամէն բանէ առաջ նկատելու է թէ իր
ամուսինը այնքան ծանր աշխատութեանց յանձնառու կ'ըլլայ
պարզապէս ընտանիքի բարօրութեանը համար, ուստի պէտք
է որ ամուսնոյն զոհողութիւնները զնահատելով անոր հան-
գըստի ժամերը իր հոգածութիւնովը ու խնամքներովը քաղց-
րացնէ: Յոգնած դադարած էրիկմարդուն համար իր կեանք մը
բաւարար ընդունելութիւնէն աւելի քաղցր բան չկայ. բայց երբ
անոր փոխարէն, չիացած կինը իր ամուսինը խենդ ու խե-
լաւ հարցումներով, գիտողութիւններով, պահանջումներով
եւ գլխի ցաւ պատճառող անտեղի գտնադարձումով կը ծանծ-
րացնէ՝ ալ երեւակայեցէք այդպիսի ամուսնոյ մը վիճակը: Ո՞ր
կը մնայ մարդուն վրայ հետեւեալ օրը ետանդով աշխատելու
երբ վստահ է թէ իրիկունը տուն գնացածին պէս, չիացած
կնոջը անտեղի թեթեւութիւնները, յոգնած մարդոց ջիղերը
զրգուելու գերազանցապէս ընդունակ, անհատնութ մեղներու
նման պ'ստի բզզան իր ականջներուն շուրջը: Կին մը որ այս
չափը ինքնին մտածելու կարող չէ, այդպիսին, ինչ որ ալ
ըլլան իր մարմնական շնորհները, չիտակը չառ անհամբար-
ընկեր մըն է ընտանե կան յարկին մէջ:

* * *

Բայց ամեն բանէ աւելի, ընտանեկան յարկի քաղցր կան
միջոցը ամուսնական անհաւատարմութիւնն է:

Ամուսնայան պարկեշտութիւնը ոմանք ընդածին կը նկա-
տեն մեր կիներուն մէջ: Չէք յիշեր յաճախ կարդացած ըլ-
լալ «հայ աղջկան բնածին պարկեշտութեանը» մասին:

Ժամանակաւ, երբ տակաւին բժշկութիւնը, եւ անոր հետ

մէկտեղ բնախօսութիւն, եւ հոգեբանութիւնը (չէք մոռնար
անշուշտ թէ այս վերջինն ալ բժշկութեան մէկ մասը կը կազ-
մէ հիմա) այժմու չափ ընդհանրացած չէին մեր մէջ, հեղի-
նակներ ու հասարակագիտներ իրենք գիտէնք ազատ կը կար-
ծէին այս կարգի քննածին վճիռներ արձակելու, առանց գի-
տական հետազոտութեան: Ժողովուրդներու շնորհել իրենց
չունեցած յատկութիւնները, կամ վերագրել չունեցած պա-
կասութիւններին, անոնց բարքերը երեւակայական թերադրու-
թեանց վրայ բացաւարել, ասոնք սովորական բաներ էին ա-
տենօք: Բայց կարծենք այլեւս անցած է քննածին ենթադ-
րութիւններու ժամանակը. գրականութիւնը գիտութեան հետ
համընթաց պէտք է քալէ հիմա, գրագէտները պէտք է որ
գիտուններ ըլլան միանգամայն, կամ գիտութեան վրայ գէթ
որոշ գաղափարներ ունենան: Ժողովուրդներու բարքերուն
նկատմամբ գրական ո՞ր եւ է վճիռ որ միեւնոյն տառն գիտա-
կան չէ, իբր ուղիղ չկրնար նկատուիլ:

Մենք կը կարծենք թէ հայ աղջկան «ընդածին պարկեշ-
տութեան մասին արձակուած վճիռը երեւոյթներէ կազմուած
հետեւութիւն մըն է՝ առանց բազմակողմանի գիտական հե-
տազօտութեան:

Ինչո՞ւ համար պարսկի հայ աղջիկը իր ընդհանուր գիծե-
րուն մէջ աւելի պարկեշտ է Բարիգի հայ աղջիկէն: Խոր-
բերդցին՝ աւելի պարկեշտ քան սլոյսեցնէ եւ վեջ ապէս Խոր-
բերդի գեղերուն հայ աղջիկն ալ միւս բոլորէն աւելի պար-
կեշտ: Եթէ պարկեշտութիւնը ընդածին է հայ աղջիկներուն
մէջ՝ ինչո՞ւ ուրեմն այս գանադանութիւնը:

Երբ յատկութիւն մը կամ մոլութիւն մը ժողովուրդի մը
մէջ բնածին է՝ այդ ժողովուրդի բոլոր հատուածներն եւս,
ուս որ ալ բնակին, պէտք է անկէ բաժին ունենան. եւ յե-
տոյ, այդ «բնածին» եզրը յատկութիւնը կամ մոլութիւնը,
մէկ միջավայրէ մը ուրիշ միջավայր մը անցած տառն կամ
տարբեր տարբեր հանգամանքներու ազդեցութեան ներքեւ
գտնուած պահուն՝ իր որոշիչ բնութիւնը պէտք չէ որ կորսն-
ցնէ կամ փոխէ: Հիմա այս երկու տեսակէտներով քննենք

հայ աղջկան պարկեշտութիւնը: Նախ, եթէ ընդտօնին հա-
մարինք զայն՝ զանազան միջավայրերու կիները գրեթէ հա-
ւասար չափով պարկեշտ ըլլալու են, ինչ որ սակայն ճշմա-
րիտ չէ: Եւ յետոյ, այս ինչ քաղաքին հայ աղջիկը իր բնա-
կութիւնը այն ինչ քաղաքը հաստատելէ յետոյ իր սրբիկե-
տութիւնը անայլայլ մնալու է, ինչ որ գործնական ճշմարտ չէ:
Գիօրինակի համար, առէք գաւառացի աղջիկ մը, իր բնա-
կայրին մէջ պարկեշտութեան տիպար, եւ բերէք բնակեցու-
ցիք զինքը բազմամարդ կեդրոնի մը մէջը, ուր բարքերը ա-
ւելի ազատ եղած ըլլան, պիտի տեսնէք որ անոր խտտակրօն
պարկեշտութիւնը նոյնը չպիտի մնայ: Ասիկա լոկ տեսնելիս
մը չէ, այլ հաստատուած իրողութիւն մը: Եթէ օրինակներ
յիշել հարկ ըլլար՝ ամէն ոք կրնար իր ծանօթ շրջանակին գի-
րութեամբ գտնել զանոնք: Ասկէ կը հետեւի թէ հայ աղ-
ջկան « ընդտօնի պարկեշտութիւն » ըստա՞ծը ինչ որչա՞տ
կութիւն մը ըլլալէ աւելի՝ գլխաւորաբար մշտնջրէն եւ յա-
րակից պարագաներէ կախում ունի: Գաւառացի աղջիկ մը,
օրինակի համար, ընտանեկան եւ տոհմային սոցիալիստ
փորոյթներով չլիցայուած է՝ որ ուղէ չուզէ պարկեշտ պիտի
ըլլայ, մայրաքաղաքացի աղջիկը բաղդատաբար տեղի թոյ-
լատու միջավայրի մը մէջ կ'ապրի, ուր աւելի ենթակայ է ար-
տաքին ազդեցութեանց: Իսկ Եւրոպայի մէջ բարքերը եւ կոստ-
յատ աւելի թոյլ եւ հետեւաբար հոն բնակող աղջիկն ալ՝ ա-
ւելի սանձարձակ է: Փոխեցէք միջավայրերը՝ պարկեշտու-
թեան աստիճաններն ալ միտաին պիտի փոխուին:

Ուստի կը կրկնենք թէ կնոջ մը առաքելութիւնը իր տոհ-
մէն չափելը բնաւ ուղիղ եւ գիտական չէ: Աւելի լայն տե-
սութեամբ մը, ամէն ազգ բարիքն չարին, առաքելիին մա-
րին, պարկեշտին եւ անպարկեշտին գաղափարը ունի իրենց
մէջ, միայն թէ պէտք է հիմնապէս մշակել ու զորացնել, որ-
պէս զի միջավայրի զանազան ազդեցութիւններուն խաղալիք
չդառնայ:

Մարդկութեան զանազան ցեղային բաժանումները այն-

չափ իրարու կ'ըմբռնին որ այսօր այս ինչ ազգին բարքերը
նկարագրող գիրք մը կարդացած ատենդ կը կարծես որ քու
հասարակութեանդ վրայ իսկ գրուած է: Եւ դարձեալ, ինչ
որ մարդկորէն է մեր մէջ այնչափ դանդաղ կը բարեփոխուի
որ դարեւ առաջ նկարուած կեանքի պատկերներ՝ կարծես
գեւեղ երկրի կեանքը կը գծեն: Զգացական ու մտաւորական
կարողութիւնները ամէն մարդու եւ ամէն հասարակութեան
յատուկ են, թէպէտ ոչ հաւասար չափով, ուստի չենք կր-
նար այսինչ զգացումը կամ այն ինչ կարողութիւնը մասնա-
ւորի մը վրա մտաւորներու առանձնայատկութիւնը նկա-
տել:

Եւ քանի որ բնախօսական ու հոգեբանական այսպիսի
նկատուելիքով կարելի չէ ընդունիլ թէ հայ կնոջ պարկեշ-
տութիւնը բնածին եղած ըլլայ՝ կը հետեւցնենք, եւ արդէն
օրինակներն ալ կը վիայեն, թէ հայ կիներուն մէջ անպար-
կեշտները, ամուսնական հաւատարմութեան դէմ բազմաթիւ
մեղանշողներ գտնուած են եւ պիտի գտնուին:

Կ'երեւակայենք որ կնոջ անհաստատմութիւնը ամենա-
մեծ վիշտն է զոր երբեք ամուսին մը կրնայ զգալ: Կեանքը
լեցուն է անոր պատմութիւններովը: Անյիշատակ ժամանակ-
ներէն սկսելով, բանաստեղծները կնոջ սիրոյն հետ միտաին
երգեցին նոյն անոր խորէտութիւնը: Եւ սակայն ամուսնա-
կան կեանքի պարտեան եւ մեծագոյն երջանկութեան ամե-
նէն զիտաւոր պայմանը՝ Լրիկ կնկան փոխադարձ սկրն ու
հաւատարմութիւնն է: Անգամ մը որ կոտկածի որդը մոտէ
ընտանիքին մէջ, եւ անպարկեշտ վարմունք մը եղծանէ, բը-
ծաւոր է ամուսնական յարկի սպիտակ առաքինութիւնը (ե-
թէ ներուստ մեզ այս բացատրութիւնը), ալ այնուհետեւ մեծ
քայքայումն է որ կը ս'սի, բարոյական ահռելի քայքայումը
ամբողջ ընտանիքին:

Պարկեշտութեան բնորոշ յատկութիւն մը չ'ըլլալը հաստա-
տելէ յետոյ, կը մնայ մեզ շատ աւելի փափուկ խնդիր մը
եւս — սոյսիքն թէ, կիները ընդհանրապէս բնական հակում
ունին մ'ըրեւոյթի չէ: Մէկ քանիներ, որոնք կ'ըսեն թէ

կեանքը ինձմէ աւելի մօտէն կը ճանչնան, աւանջա ի վար հաստատական պատասխան մը բարսօցած են այս հարցումին: Ի հարկէ ընթերցողը ինձմէ չսպասեր վճռական պատասխան մը այս մասին, քանի որ այս կարգի փափուկ խնդիրներու վրայ վճիռ արձակելը յաւակնութենէ տարբեր բան մը չպիտի բլլար: Թերեւս քիչ մը լուսարանութիւն ստիպն երբ կ'ինք մարդկութենէն անջատ էակ մը չնկատենք, այլ պարզապէս մեզի, էրիկմարդոցս նման խորհող եւ զգացող արարած մը, համասեւ զգացումներով եւ մոտաւոր կարողութիւններով օժտուած: Կ'ինք այսպէս ըմբռնելէ յետոյ հարցումը փոխենք, եթէ կը հաճիք. այսինքն էրիկմարդիկ բնական հակում ունին իրենց կ'ինքերուն գէմ անհատաբանութիւն գործելու: Թերեւս, հարցումը իր այս ձեւին տակ աւելի մարտելի է քանի որ մեզմէ իւրաքանչիւրը գէթ կրնայ իր անձին վրայ անաչառ ու մանրազնին քննութիւն մը կատարել: Հոս դարձեալ ինձմէ վճռական պատասխան մի՛ ըստաւք, իւրաքանչիւր ընթերցող իրեն համար թող պատասխան մը գտնէ. եւ յետոյ ես պիտի ըսեմ, եթէ եզրակացուցիք որ էրիկմարդիկ հակում ունին մոլորելու՝ նոյնը եզրակացուցէք նաեւ կանանց համար. իսկ եթէ տարբեր որոշում մը տուիք՝ այն ատեն կ'ինք դատելէ առաջ խորհեցէք եւ միշտ մի՛ մոռնաք թէ կ'ինն ալ մարդկային սեռի մէկ մասը կը կազմէ, բոլորովին համանման զգացումներով եւ կարողութիւններով ինչպէս այլը, ուստի եւ չկրնար այդ մարդէն այնքան մեծ տարբերութիւններ եւ չեղումներ ունենալ:

Սույգ է որ կնոջ ու էրիկմարդուն սեռային կազմուածքին միջեւ եղած տարբերութիւնը իրնայ հոգեկան փիճակին վրայ ազդել, բայց մինչեւ որ աստիճան. ահա խնդիրը:

Կնոջ համեմատաբար աւելի ջղային կազմուածքը դուցէ աւելի կը նպաստէ իր բարոյական տկարութիւններուն: Վրտանդին դիմադրելու Կամբը, այս է միակ միջոցը կ'ինք հաստատութեան ճամբուն մէջ պահելու. եւ այդ զօրաւոր կամքը քիչերու քով բնական յատկութիւն մըն է: Հասարակ կամքով աէր կ'ինքերուն զսլով, որոնք նոյնքան ստուար եւ

ճամանութիւն կը կազմեն որքան հասարակ կամքի տէր այլերը, հաստատութեան խնդիրը կ'սխալմ ունի կնոջ բնախօսական կազմուածքէն, բնականիքի անգամներուն օրինակէն, ընտանեկան ու զպրտցական էրթութիւնէն եւ տալրած միջավայրէն:

Արարոյցաւոր ծնողաց զաւակները, որոնք աշուքնին բացած օրերնուն աղտեղութենէ զատ ուրիշ բան տեսած չունին՝ չեն կրնար իրենք առաքելնի մնալ:

Աղջիկներ, որոնք թէպէտ համեմատապէս պարկեշտ բնատանիքի զաւակ, կ'ապրին այնպիսի միջավայրի մը մէջ ուր ամէն քայլափոխի անպարկեշտութեան եւ լիտութեան հանդէպատես կ'ըլլան՝ չեն կարող մոլութեան դիմադրել:

Աղջիկներ, որոնք պարկեշտ այլ ազէտ ծնողաց զաւակ, կարճեցեալ էրթութեան մը քօղին տակ, խնատակութենէ զատ բան չեն սորվիր եւ շարունակ սխալվելու, կ'ընեն չընչուն՝ չեն կարող պարկեշտութեան տիպարներ ըլլալ:

Աղջիկներ, որոնք առանց դաստիարակութեան հիմնաւոր կուտան մը ունելու, Զօլա կը կարգան՝ չեն կրնար առաքելնի ամուսիններ ըլլալ:

Աղջիկներ որոնք բնախօսական դիւրագրգիռ կազմութիւն ունին՝ իրենց առաքելութիւնը պահպանելու մասին տկար կ'ըլլան:

Բոլոր վերոյիշեալ պայմաններուն տակ ապրող աղջիկները ամուսնանալէ յետոյ կրնան գլխէ ելլել, բաւական է որ զիրենք հրապարակը վարպետորդի ըլլայ:

Ի՞նչ դարձան կոյ այս դժբաղդ կացութեան հանդէպ: — Պարսկական ճարեան ձայնը զօրացնելու եւ մեր աղջիկներուն մէջ:

Պարտականութեան զգացումը ոչ միայն տնտեսական անպարկեշտութեան՝ այլ նաեւ ուրիշ ամէն սխալներու ու մոլութիւններու միակ զօրաւոր սպեղանին է:

Զգացումները յարատեւ եւ հոգածու մշակութեամբ զարգացուցած մարդուն համար՝ պարտազանցութեան կը յաջորդէ խղճի խայթը. եւ խղճի խայթը ամենէն սոսկալի պատիժն է զոր երբեք կաշիլի ըլլայ տալ մէկու մը:

Ամուսնական օրէնքով, էրիկ կնիկ գերադոյն էակին եւ մարդկութեան առջեւ նուիրական խոստում մը կ'ընեն զիրար միայն սիրել եւ մինչեւ ցմահ հաւատարիմ մնալ իրարու: Մարդ խոստում մը քնելէ առաջ ազէկ մտածելու է, անոր գործադրութեան բոլոր պարագաները, յարակից դժուարութիւնները, պատահութիւնները կամ անսպասելութիւնները աչքին առջեւ բերելու եւ յետոյ միայն խոստանալու է: Բայց անդամ մը որ հանդիսապէս խոստացաւ՝ պարտականութիւն ունի այդ խոստումը յարգելու:

Այդ պարտականութեան մշակութիւնը, որ հաստատուն դաստիարակութեան մասը կը կոչուի, գոյութիւն չունի մեր ազգկանց դպրոցներուն, ոչ ալ ընտանեկան յարկերուն մէջ:

Որքան փափագելի էր որ, ազգիկ մը փոխանակ այն կըցկըտուէր կրթութեան որ զինքը աւելի պաճուճապատանքի կը նմանցունէ, մշակէր իր բանականութիւնը, զգացումն ու կամքը, եւ զլիաւորաբար պարտականութեան գորաւոր գիտակցութիւնը ունենար: Եւ վարժարաններու ամբողջ դասընթացին տրուէր այնպիսի ուղղութիւն մը, ուր, ինչ որ ալ ըլլային ուսանողուած ուսման առարկաները, պարտականութեան հասանքը ամէնքին մէջ եւս իր արձագանքը ունենար: Եւ ամբողջ ուսուցչական մարմինը միասիրտ մտահոգի աշխատէր այդ զօրաւոր զգացումը, «յդ գիտակցական կամքը ազդելու իր սանուհիներուն: Մինչդեռ հիմա, գտցէ սխալ չլլայ ըսել թէ միայն չընտանաւարտուհիներու ուղղուած յորդորականներուն մէջն է որ տեսող էֆէնտին պարտք կը համարի ազգիկներուն յիշեցնել իրենց պարտականութիւնները իրր մայր եւ իբր ամուսին: Կը կարծուի որ բարոյական թելադրութիւնները այնքան գիրաւ խրատելին:

Բայց քանի որ մեր ծրագրած ուղղութեամբ դաստիարակութիւն մը տակաւին երազ մըն է, եւ մանաւանդ ամուսնացող ազգիկներու մեծագոյն մասը բնաւ դպրոցի ու կրթութեան երես չէ տեսած՝ կ'արժէ որ էրիկ մարդիկ լրջօրէն նկատողութեան առնեն կարգ մը փափուկ պարագաներ ուրոք կ'ինքնու անհաւատարմութեան ճամբան կը զիւրացնեն,

եւ աշխատին այդ պարագաներէն խոյս տալու, որքան որ կրնան:

Նախ ընդունինք թէ, ամուրի երիտասարդութեան մէջ միշտ եւ ամենուրեք կը գտնուի գաստիարդ մը որ փորձեր կ'ընէ մանկամարդ կիները հրապարելու: Այս այսպէս ըլլալով, էրիկ մարդիկ ալ իրենց կարգին աշխատելու են ամուրիներու յաջողութեան պայմանները նուազեցունելու կամ ի դերու հանելու:

Բարձր իտէալի տէր երիտասարդին համար ամուսնացած կին մը գլխէ հանելը անբարոյականութիւն է: Բայց եւ այնպէս, ինքզինքնիս չխաբենք, այդ իտէալը շատ քիչերու քով դայութիւն ունի. մեծ ամասնութիւնը միմիայն կը մտածէ յաջողութեան պայմաններուն վրայ. անոնեք ուրեմն թէ որոնք են այդ պայմանները:

Ա. Ամուրի երիտասարդը իրաւամբ կը մտածէ որ մանկամարդ կ'ինը ծերունի ամուսնէն չախրճիր. ուստի կը փնտռէ այնպիսի դեռատի կիներ՝ որոնց ամուսինները ծերունի եղած ըլլան: Ամուրի երիտասարդին յաջողութեան պայմաններէն մին անիկա ըլլալով, էրիկ մարդիկ ամուսնութեան պահուն առ բանիս բաւ ուշադրութիւն ընծայելու են: Փորձաքին աւանդէն մեծը պակասած կ'ըլլայ թէ որ մեր կնոջ տարիքը մերինին համապատասխանէ:

Բ. Ամուրի երիտասարդին հետադադմութեան երկրորդ կէտը՝ դեռատի կնոջ ամուսնոյն վայելչութեան անորձանն է: Արդեօք ամուսինը ունի մարմնական այնպիսի աչքի զարնող թերութիւն մը որ իր կնոջը զգուանք ազդէ: Կամ թէ, կ'ինը արդեօք անհամեմատ աւելի զեղեցիկ է քան թէ այլը: Այս պարագային մէջ, երբ մանաւանդ ամուրի երիտասարդը ֆիզիքական առաւելութիւններ կը վայելէ ամուսնոյն վրայ, յաջողութեան ուրիշ պայման մ'են ալ գոհացում դրած կ'ըլլայ: Ուստի խելացի մարդը եթէ շատ ազեղ է, չկարգուիր բարոյական չունեցող խիստ գեղեցիկ ազգական մը հետ, զի առանց բարոյականի, կ'ինը որքան զեղեցիկ ըլլայ՝ այնքան շատ կ'ըլլան ընտանեկան պատուոյն թշամիները:

Գ. Երկու ամուսիններու միջեւ ծագած ընտանեկան գրգռութիւններն յաջողութեան ուրիշ պայման մըն են սոսկ երիտասարդին: Սա՛ ուրախութեամբ կը դիտէ անոնց յարաբերութեան ձկտումը եւ առիթէն օգուտ քաղելու կ'աշխատի՝ երբ կինը ատելութեամբ լեցուած է ամուսնոյն դէմ: Ուստի ամուսինները զգուշանալու են իրենց կիները փուճ տեղը վիրաւորելէ եւ անոնց ատելութիւնը գրգռելէ: Բայց կնոջ հետ նրբօրէն ու փափկօրէն վարուելու եղանակը չսորուեր. առիթաւ կախում ունի իւրաքանչիւր անհատի ճարպիկութենէն, սրտի ազնուութենէն ու զարգացումէն: Պաղպաղ կնոջ սիրտը ջուլթակի մը կը նմանցունէ, որմէ ներդաշնակութիւն արտադրելու համար գործիքը նուազել գիտնալու է, կ'ըսէ. անոնք որ այդ ջուլթակ սիրտը նուազել չեն գիտեր՝ խառնիճազանջ, աններգաշնակ ձայներ միայն կ'արտադրեն:

Դ. Կնոջ մը գլխէ ելլելուն պատուականագոյն առիթներէն մէկն ալ իր ամուսնոյն անհաւատարմութիւնն է: Էրիկ մարդիկ զգուշանալու են ո՛ր եւ է կերպով իրենց կիներուն բնագդական նախանձը գրգռելէ:

Ե. Կնոջ մարմնութեան պայմաններէն մին ալ իր ամուսնոյն ծայրայեղ եւ ակներեւ նախանձն է: Նախանձը բնական զգացում մըն է, ատիկա չենք կրնար արմատախիլ ընել. բայց անտեղի ու ծայրայեղ նախանձը յիմարութիւններուն մեծն է: Կինը, եթէ կարելի ըլլայ, բնաւ զգալու չէ որ դուն նախանձոտ ես: Մենք տեսած ենք շատ մը ամուսիններ որոնք իրենց կիները տունէն դուրս չեն հաներ. ընտանեկան այցելութիւններ, զբօսական պտոյտ եւայլն, անոնց համար չեն, վասնզի չափազանց նախանձոտ են: Բայց պէտք է ըմբռնել թէ այդ բոլոր խստութիւնը մեր ակնկալածին հակառակ արդիւնք կուտայ: Անգամ մը որ կինդ քու նախանձիդ տեղեակ է եւ անոր հետեւող խստութիւններուն ենթակայ, անգամ մը որ այս ինչ բանը ընելու թոյլտուութենէն ախմա պրկուած է՝ պիտի սկսի նոյն այն արգիւրուած բանը ընելու միջոցները փնտռել: Ինչի՞ կը ծառայէ այս պարագային մէջ ծայրայեղ խստութիւնը: Ա՛հ, եթէ ձեր կինը պատուոյ զգա-

ցում եւ պարտականութեան գիտակցութիւն չունի՝ ձեր ամենէն ճարտար հսկողութիւնները անօգուտ են:

Զ. Էրիկ մարդիկ կան որոնք ամուսնանալէ քունի մը ամիս յետոյ կարծես կը մտնան որ ամուսնացած են եւ կը վարեն ամուսինի կատարեալ կենցաղ: Իրենց ամուսին ընկերներով զբօսանքի կ'երթան, կինը տունը մէջ մինակ ձգելով: Կիրակի օրերը առանձին կը զրօնուն եւ շատ ուշ տուն կ'երթան ճաշի: Իրիկունները սովորականէն աւելի կ'ուշանան զի իրենց ամուսին ընկերներով օղիաքանութեան զբաղած են, եւ ընթերցել յետոյ կամ վերատին դուրս կ'ելլեն մինակ եւ կամ անմիջապէս անկողին կը մտնեն: Այս կերպով, կինը իրենց ուշադրութեան առարկայ չըլլար եւ կը սկսի տակաւ մտածել թէ ինքը բոլորովին առանձին մնացած է, թէ իր ամուսինը զինքը այլ եւս չսիրեր կամ գուցէ ուրիշ մը կը սիրէ: Այս Լքումը կնոջ վրայ շատ գէշ ազդեցութիւն կ'ընէ. իր սիրտը պէտք ունի մէջը ուրելու: Ժիշդ այդ վայրկեանին կուգայ կը հասնի ամուսին երիտասարդը, զանի հազար տեսակ կեղծ խնամքներով կը շրջապատէ, իր ամենէն ճարպիկ բացատրութիւնները կը գործածէ՝ դեռափ կնոջ քումը իրեն զգալի ընելու: Եւ անփորձ կինը տակաւ առ տակաւ կը յարի տնոր եւ օրին մէկն ալ կը մեղանչէ ամուսնական պարկեշտութեան դէմ: Կնոջ այդ անկման պատասխանատու է ամուսինը՝ իր ցուրտ վարմունքովը:

Գրեթէ նոյն վիճակին ենթակայ են անձնական ծայրայեղ աշխատութիւնով ծանրարեւոնուած մարդոց կիները, երբ այդ մարդիկը իրենց մտազբաղ աշխատութեամբն համոկուած, վաճառական ըլլան թէ սեղանաւոր, գրագէտ ըլլան թէ դիտուն, ժամանակ չեն գտներ գէթ օրուան մէկ երկու ժամերը իրենց կնոջ նուիրելու: Այնպիսի գործի մարդիկներ ունինք որոնք տեսակ մը մենամուլութիւն ըրած են ամէն պարագայի մէջ եւ ամենուրեք իրենց գործին վրայ խօսիլ: Ընտանեկան համախմբումներու կամ հանգիստական այցելութիւններու միջոցին, կանանց հետ առանձին մնացած պահուն, վերջապէս ուր որ ալ լինին՝ չոր ու ցամաք չուկայի խօսքն է որ առաջ

կը քչեն, գործ, գործ, գործ: Բայց որչանի անտանելի բան անոր համար՝ որ առեւտուրի լեզուէն չհասկնար կամ անով չհետաքրքրուիր: Որչանի անտանելի բան կնոջն համար մտնաւանդ որ դատադարձուած է ամէն իրիկուն այդ զլուխ ճաթեցնող խօսքերը լսել: Միեւնոյն ատեն երեւակայեցէք աշխարհիկ ամուրի երիտասարդը որ կ'ըն մը դրօսացնելու միջոցները գիտէ եւ ամէն ճիգ կը թափէ հաճելի երեւալու համար: Հագեցանական չէ՞ մտածել թէ կինը ակամայ բազմաթիւն մը պիտի ընէ իր ամուսնոյն ու այդ համակրելի երիտասարդին մէջ. բազմաթիւն հետեւանքը կ'ընայ երբեմն շատ ծախսով ըլլալ: Կինը առանձին մնալու չէ, կ'ընը լքում զգալու չէ. միշտ տեսնելու է իր վրայ ամուսնոյն հագածութիւնն ու սէրը:

Բայց բոլորովին մտցանք էրիկ մարդոց հաւատարմական սրտտականութեան վրայ խօսելու, իրր թէ միայն կ'ընը պարտաւոր ըլլար իր ամուսնոյն հաւատարմ մնալու: Ասիկա մեր սեռին ետականութիւնը կ'աղացուցանէ պարզապէս: Մեր իրաւունքներուն նախանձախնդիր եւ մեր պարտքերու մասին մոռացնող ենք:

Էրիկ մարդիկ ընդհանրապէս երկու պարագայներու մէջ կը մեղանչեն ամուսնական հաւատարմութեան դէմ: 1. Երբ իրենց կ'ընը ազեղ է եւ 2. երբ տարիքոտ է: Բայց էրիկ մարդոց այս արդարացումը աղայական ըլլալէ աւելի՞ զղուելի է: Եթէ չպիտի կրնայիք ձեր տղեղ կամ տարիքոտ կ'ընը սիրել ինչո՞ւ ամուսնացած անոր հետ: Գիտեմ թէ ինչ պիտի պատասխանէք — դրամով ունէր, ախպէս չէ: Քանի որ դրամովոր աշխարհ մեծ կորեւորութիւն ունի ձեր աչքին՝ անոր անպատեհութիւններուն ալ յարմարելու էք: Ասոր դէմ ելլել ըսել որ թէ դրամովոր կ'առնենք եւ թէ՛ յետոյ ուղած աղջիկնուս հետ կը կենակցինք՝ տաիկա կ'ենթադրէ բարոյականի բացարձակ պակասութիւն: Էրիկ մարդ մը քանի որ կ'ամուսնանայ կնկան մը հետ՝ պէտք է մինչեւ վերջը անոր հաւատարմ մնայ, ինչ որ ալ ըլլան պարագաները: Էրիկ մարդը ամուսնանալէ առաջ բաւական ծամոնալ ունի իր

կնոջ տարիքին ու գեղեցկութեան վրայ խորհելու: Երբ իր ճաշակին յարմար չէ՝ կ'ընայ ետ կենալ: Բայց որոշումը տալէ եւ ամուսնանալէ յետոյ, այլ եւս անխղճութիւն եւ անարդարականութիւն է ուրիշ կնկան հետամուտ ըլլալ:

Ահա այսչափ էրիկ կնկան հաւատարմական սրտտականութեանց մասին:

* * *

Ամուսնական կեանքին վրայ հատորներ կարելի էր լեցնել եւ մենք շատ թերի ուսումնասիրութիւն մը միայն ըրած եւ զանք այս հակիրճ տետրակին մէջ: — Այդ կեանքը հասկնալը իմացականութեան ու զարգացումը գործ է մեծաւ մասամբ. հոս քանի մը ընդհանուր սկզբունքներ պարզել եւ թելադրութիւններ ներշնչել պէտք էր, ընթերցողին կը թողունք անոնցմէ օգտուել: Այս տողերը գրողը՝ տետրակը փակած ատեն կը յիշէ քանի մը Ամերիկացի ընտանիքներ որոնց հետ մօտէն ծանօթութիւն ունէր: Արծաթ մազերով այր ու կիւներ, ութաւնամայ դողդաջուն ծերունիներ էին անոնք որ իրարու վրայ կը դուրգուրային, իրարու հազար խնամք կը շուրջէին. այդ թուում, ցամքած մարմիններու կուրծքին ներքեւ կը բարախէր տաք սիրտ մը տակաւին լի խանդակաթ սիրով. կորաքամակ այդ ծերունիները տեսնողը պիտի ենթադրէր որ դեռ երէկ իրարու հետ ամուսնացած էին, այնքան ջերմ գորով, մանրամասն խնամք եւ անհուն սէր կը տածէին իրարու նկատմամբ: Երջանիկ մարդիկ, կ'ըսէի իւրովի, որ արժանապէս հասկցած էք կեանքի եւ ամուսնութեան դաղտնիքը:

Մաղթենք որ մեր մէջն ալ շատնայ այդպիսի բարեբաւարի ամուսններու թիւը:

Վ Ե Ր Ջ

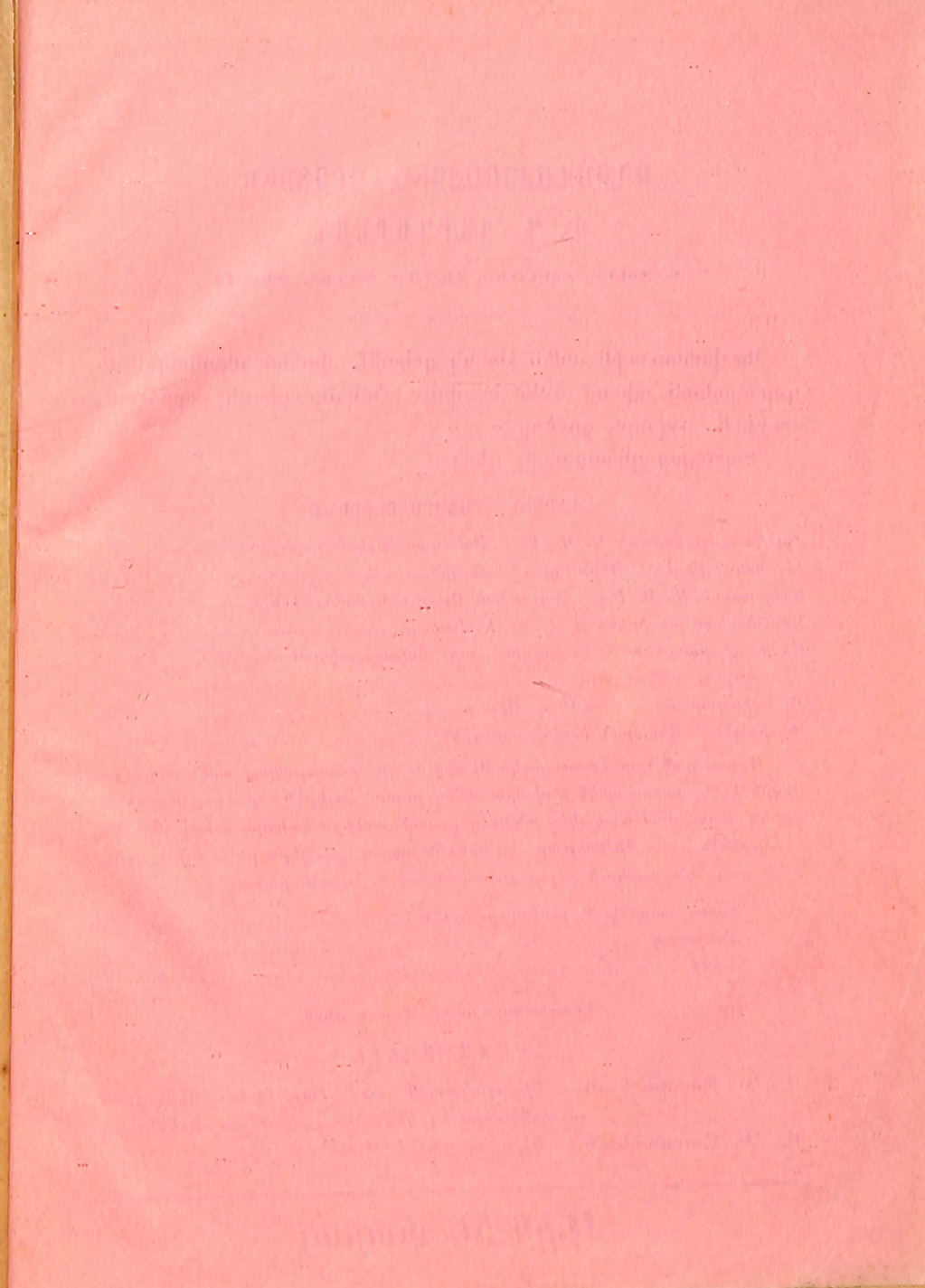
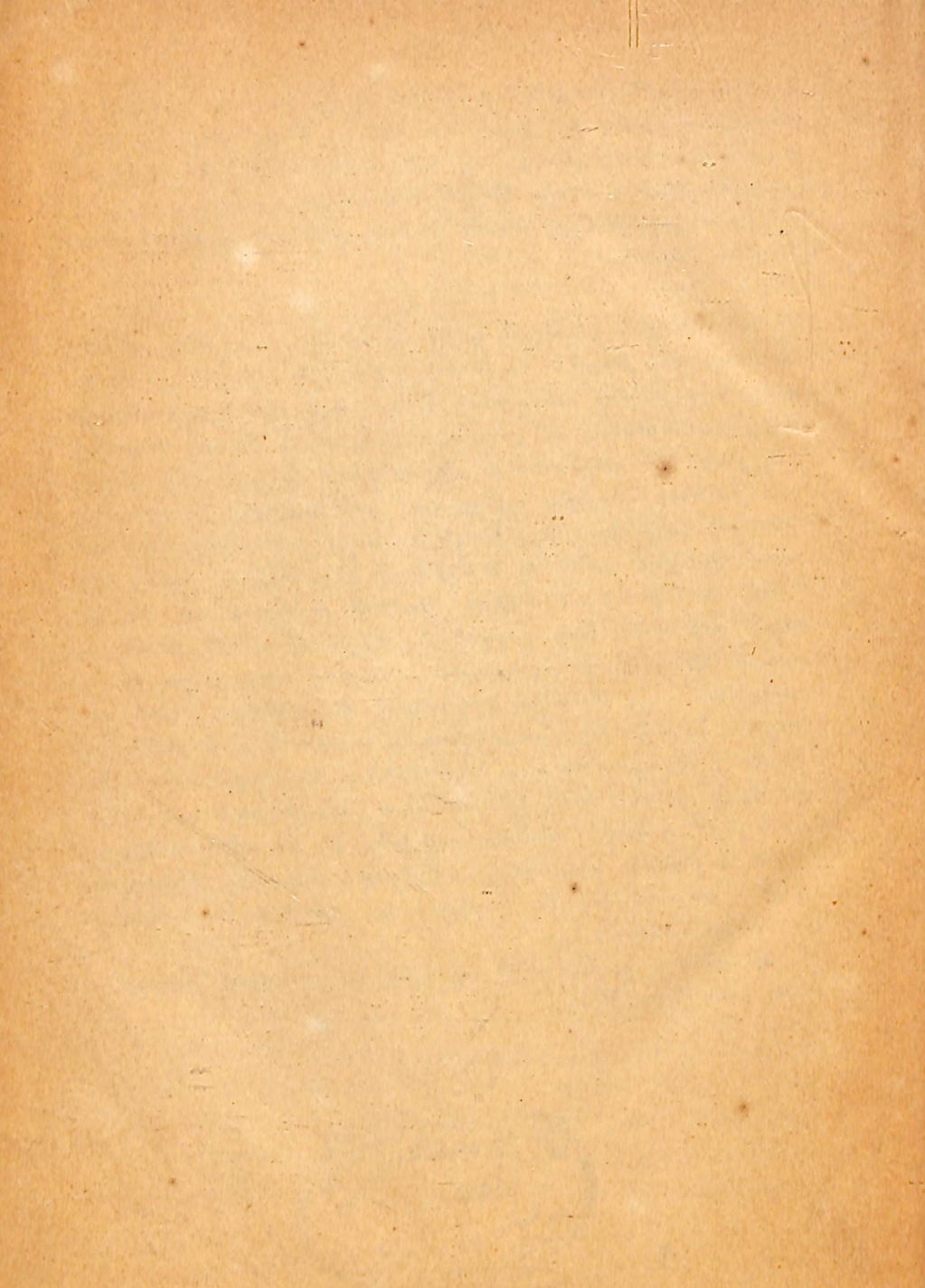

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or document fragment, located at the top of the left page.

Main body of handwritten text in a cursive script, occupying the central portion of the left page.

Handwritten text at the bottom of the left page, possibly a signature or closing.

ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ - ԳՐԱՏՈՒՆ

Վ. Գ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՍՈՒՂԹԱՆ ՀԱՄԱՄ ՓՈԴՈՑ, ԹԻՒ 12

Կը վանառուին ամեն հետակ գրեանք, վանառականական եւ դպրոցական պիտոյք, մեծ եւ փոքր քանակութեամբ պատրաստութիւն . սպագր. գործոց :

Գպրոցաց գոհացուցիչ զեղչ :

ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Հիւնքեարպէյէտեան Յ. Ա. Ք. — Ստուգարանական բառարան.....	դրշ.	54
Հեռման Գլխիքէ. — Կիւն իբրեւ ամուսին.....	»	12½
Մուրատեան Մ. Ա. Ե. — Հովուական Աստուածաբանութիւն.....	»	10—
Ամուսնական խնդիրներ Ա. Բ. եւ Գ. մաս.....	»	4—
Վ. Գ. Զարդարեան — Գրացուցակ Նոր հրատարակութեանց 1893 տարւոյ սակաւածիւ		10—
Բ. Եղիազարեան. — Լուծեալ Սէր.....	»	5—
Փափազեան, Տեսարան բաժանորդագինն է.....	»	7—

Գրացուցակ Նոր Հրատարակութեանց որ կը հրատարակուի ամէն ամսոյ ըսկիզբն եւ կը պարունակէ նախորդ ամսոյ բոլոր Հայերէն հրատարակութեանց ցանկն, նաեւ ժամանակակից անձանց լուսանկարներն նախորդ ամսոյ մէջ կարեւոր անձնաւորութիւններ որ կը մեռնին անոնց պատկերներն եւայն եւայն: Սոյն ցանկ կ'ուղարկուի բոլոր զրավածառաց եւ վարժարանաց:

Պոլսոյ տարեկան բաժանորդագինն է.....	դրշ.	10
Դաւառաց » »	»	12
Հատը	փրց.	60

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՆԵՂԱՆ ՄԱՐՏԻ ՔԻՆ

Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ե Լ Ի

Վ. Գ. Զարդարեան. — Յիշատակատան կամ Հաւաքածոյ ձեռագրաց, յուսանկարից եւ կենսագրութեան Հայ-Երեւելաց.

Վ. Գ. Զարդարեան. — Սեփր քե դրամ. Թատրերգութիւն.

7-54

3435, 3436
3437, 3438
3439

<< Ազգային գրադարան

NL0030365

<< Ազգային գրադարան

NL0030364

<< Ազգային գրադարան

NL0030363

<< Ազգային գրադարան

NL0030362

<< Ազգային գրադարան

NL0030361

3439
3438
3437
3436
3435

